

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра банківської справи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Методичні засади та інструментарій діагностики юридичних осіб-позичальників банку

Студента 2 курсу 5м групи
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
спеціалізації «Банківська справа»

Рогожина Нікіти
Ігоровича

Науковий керівник
д-р екон. наук,
професор

Шульга Наталія
Петрівна

Гарант освітньої програми
д-р екон. наук,
професор

Шульга Наталія
Петрівна

Київ – 2018

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

- 1.1. Наукові погляди на сутність та види кредитоспроможності позичальника банку.....6
- 1.2. Методичні підходи до оцінки кредитоспроможності юридичної особи.....10
- 1.3. Інформаційна база для оцінки кредитоспроможності позичальника в банку..21

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ В БАНКУ

- 2.1. Аналіз фінансових показників кредитоспроможності юридичної особи.....28
- 2.2. Аналіз ділового ризику юридичної особи та умови прийнятності забезпечення кредиту.....35
- 2.3. Аналіз інтегрального показника кредитоспроможності юридичної особи...43

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ДІАГНОСТИКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ-ПОЗИЧАЛЬНИКІВ БАНКУ

- 3.1 Порівняння методик оцінки кредитоспроможності позичальника-юридичної особи.....51
- 3.2 Впровадження рекомендацій Базельського комітету щодо оцінки кредитоспроможності позичальника в банках України.....57
- 3.3 Формування резервів для покриття можливих втрат від активних операцій з юридичними особами.....66

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах банки характеризуються низькою кредитною активністю через погіршення платіжної дисципліни позичальників, що призводить до збільшення витрат на формування резервів та необхідності їх додаткової докапіталізації. Внаслідок високої частки проблемних кредитів у кредитному портфелі банків України виникає об'єктивна потреба у формуванні нових підходів до оцінки кредитоспроможності позичальників. Адже, від коректності проведення оцінки кредитоспроможності боржника залежить ефективність кредитної діяльності банку в цілому.

У сучасних умовах вітчизняні банки змушені постійно вдосконалювати стратегію та тактику своєї кредитної діяльності. У зв'язку з цим актуальним за сучасних тенденцій розвитку банківського сектору є аналіз і управління кредитним ризиком з метою зниження його рівня.

Серед інструментів з мінімізації ризику, в кредитній діяльності банку, особливе місце займає оцінка кредитоспроможності позичальників. Реальні висновки і пропозиції за результатами аналізу кредитоспроможності позичальників дозволяють уникнути невинуватених ризиків при проведенні кредитних операцій, а обґрунтовані методи оцінки кредитоспроможності та компетентні фахівці дозволяють уникнути погіршення якості кредитного портфеля, що в свою чергу, може призвести до банкрутства банку.

Ступінь дослідженості теми. Питання теорії та практики оцінки кредитоспроможності позичальників досліджували провідні українські вчені: М. Белих, О. Васюренко, В. Галасюк, А. Герасимович, О. Дзюблюк, А. Єпіфанов, Ю. Коган, В. Лагутін, Ю. Мороз, О. Олійник, Л. Примостка, М. Савлук, В. Федоренко, О. Терещенко та інші. Значний внесок у розробку питань оцінки кредитоспроможності позичальників зробили сучасні зарубіжні економісти: Е.Брігхем, Л. Гапенські, П.С. Роуз, Дж.Ф. Сінкі, Е. Альтман, А. Бітті, К. Бюлер, Е. Ваухем, Д. Гелей, А. Макмін, А. Томпсон, Г. Притч, П. Рассел, М. Роберт, М. Слау. Незважаючи на значні здобутки авторів у цьому напрямку, не існує єдиної

точки зору щодо спектру показників оцінки кредитоспроможності підприємств-позичальників.

Мета і завдання дослідження. Метою випускної кваліфікаційної роботи є розкриття теоретичних та практичних положень щодо оцінки кредитоспроможності юридичної особи та розробка пропозицій удосконалення її методики.

Досягнення поставленої мети зумовлює вирішення наступних завдань:

- дослідити сутність поняття «кредитоспроможність позичальника» банку;
- розглянути теоретико-методичні підходи щодо оцінки кредитоспроможності юридичної особи в банку;
- дослідити інформаційну базу для оцінки кредитоспроможності позичальника в банку;
- здійснити аналіз кредитоспроможності юридичної особи;
- розглянути рекомендації Базельського комітету щодо оцінки кредитоспроможності позичальника в банку;
- надати оновлену методику діагностики оцінки кредитоспроможності позичальника юридичної особи та провести її практичну апробацію;
- розглянути механізми формування резервів для покриття можливих втрат від активних операцій з юридичними особами та виявити його недоліки.

Об'єктом дослідження випускної кваліфікаційної роботи є інструментарій оцінки кредитоспроможності юридичної особи в банку.

Предметом є теоретичні та практичні аспекти оцінки кредитоспроможності юридичної особи-позичальника.

При постановці й вирішенні поставлених завдань були використані такі методи: аналіз відносних показників (коефіцієнтів), нормативний, статистичний, аналітичний, табличний, порівняльний.

Інформаційною базою дослідження є навчально-методичні посібники, періодичні видання та електронні ресурси, законодавчі нормативні акти та офіційні статистичні матеріали Національного Банку України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці дорожньої карти впровадження IRB-підходу в банках України та в удосконаленні методичного положення щодо оцінки кредитоспроможності юридичної особи-позичальника шляхом врахування позабалансових зобов'язань до розрахунку показників ліквідності та фінансової стійкості.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати можуть бути використані НБУ при внесенні змін та доповнень до Положення №351 «Про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» від 30.06.2016. Практичні рекомендації можуть бути корисними для банків при розрахунку класу кредитоспроможності позичальників.

Особистий внесок магістра. Випускна кваліфікаційна робота є самостійним завершеним дослідженням автора.

Апробація. Апробація результатів дослідження здійснена на студентській конференції на тему «Методичні засади та інструментарій діагностики юридичних осіб-позичальників банку» // Стратегії розвитку фінансового ринку України: Всеукр. студ. наук.-практ. конф.

Публікації. За результатами виконання випускної кваліфікаційної роботи опубліковано 1 статтю: «Вектори зміни оцінки кредитоспроможності позичальника-юридичної особи» // 3б. наук. ст. студ. заоч. форми навч. «Стратегії розвитку фінансового ринку України» — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. — Ч.1. — 402 с. (С.244-250) та тези доповіді: Рогожин Н. Методичні засади та інструментарій діагностики юридичних осіб-позичальників банку // Стратегії розвитку фінансового ринку України: тези доп. / відп. ред. Н.П. Шульга — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. — 694 с.

Обсяг та структура роботи. Робота складається з 3 розділів, вступу, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг роботи складає 77 сторінок. В роботі представлено 7 таблиць, 4 рисунка, 21 додаток та використано 78 наукових джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

1.1. Наукові погляди та сутність кредитоспроможності позичальника банку

Найбільшу частину прибутку банк формує за рахунок надання кредитних послуг. Під час надання кредитів перед будь-якою банківською установою виникає необхідність оцінювання кредитоспроможності позичальників. Для позичальника дана процедура також важлива, оскільки від її результату залежить, в якому обсязі буде надано кредит і чи буде його надано взагалі. Виходячи з цього, оцінка кредитоспроможності клієнта банку є визначальним аспектом ефективної діяльності банку, яка в своїй більшості, полягає в уникненні несприятливих ситуацій щодо не повернення основної суми боргу за виданими позиками та нарахованими відсотками.

У результаті вивчення теоретичного матеріалу, щодо сутності поняття «кредитоспроможність», незважаючи на велику кількість досліджень, до теперішнього часу серед науковців та практиків, а також у нормативно-правових актах відсутній єдиний підхід щодо змісту категорії «кредитоспроможність».

Існують різні підходи щодо визначення даної категорії, які базуються на певних критеріях, що формують сутність кредитоспроможності, а саме: платоспроможність, дієздатність та правоздатність позичальника при здійсненні кредитної операції, його ділова репутація, наявність забезпечення кредиту, здатність позичальника генерувати грошові потоки.

Вперше поняття «кредитоспроможність позичальника» з'явилося ще наприкінці XIX ст., Н.Х. Бунге в роботі «Теорія кредиту» зазначив, що кредитоспроможність позичальника, перш за все, ґрунтується на моральних якостях клієнта і його здатності відтворити авансові кошти для погашення боргу. Бунге стверджує, що в умовах мінливості та невизначеності ринкового

середовища найкращою гарантією з боку позичальника щодо надання йому кредитних ресурсів є нерухоме майно [1].

Існують різні тлумачення категорії кредитоспроможності.

М. Сахарова вважає, що характерною ознакою кредитоспроможності позичальника є його фінансовий стан. Це пояснюється тим, що фінансова стійкість позичальника дає впевненість в ефективності використання позикових коштів та визначає здатність й готовність позичальника повернути кредит відповідно до умов кредитного договору [2].

На думку Ю. Когана, характерними рисами кредитоспроможності позичальника є: довіра до позичальника; чесність і порядність позичальника; компетентність позичальника; уміння передбачати зміни економічної кон'юнктури і користуватися ними; спроможність своєчасно перебудовувати виробництво продукції (товарів, робіт, послуг) тощо [3].

В сучасній економічній літературі зустрічаються наступні підходи до визначення сутності категорії «кредитоспроможність» (дод. А).

Аналіз різних суджень дозволяє зробити висновок, що одна група авторів вважають, що кредитоспроможність є оцінювання банком позичальника з точки зору можливості й доцільності надання йому кредиту і визначає ймовірність повернення позик і виплати відсотків по них у майбутньому. Тобто, кредитоспроможність як фінансовий стан підприємства, який дає змогу отримати кредит і своєчасно повернути його [4,8,10,11]. Даний підхід є занадто загальним і потребує уточнення щодо визначення характеру виділених передумов для отримання кредиту.

Інша група авторів розуміють під кредитоспроможністю позичальника - його здатність своєчасно і повно розраховуватися за своїми зобов'язаннями [5,6,7,9]. Дане твердження не розкриває наявних розбіжностей між платоспроможністю і кредитоспроможністю відповідно до їхньої сутності. Для банку, який надає кредит, важливо, щоб позичальник був не лише платоспроможним, а й кредитоспроможним. Так, поняття «платоспроможність» охоплює спроможність юридичної чи фізичної особи вчасно погасити всі види

заборгованості, тоді як кредитоспроможність характеризує лише здатність погашення позичкової заборгованості. Тобто в даному розумінні кредитоспроможність – поняття вужче, ніж платоспроможність, а саме кредитоспроможність характеризує можливість погашення лише позикової заборгованості.

Автори третьої групи ототожнюють кредитоспроможність зі спроможністю за конкретних умов кредитування в повному обсязі й у визначений кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями виключно грошовими коштами, що генеруються позичальником у ході звичайної діяльності [12,13].

У «Положенні про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями» (затвердженого Постановою Правління Національного банку України від 25 січня 2012 р. №23), яке втратило чинність 30 червні 2016 р., наводилося таке визначення: «кредитоспроможність – наявність у боржника (контрагента банку) передумов для проведення кредитних операцій і його спроможність повернути борг у повному обсязі та в обумовлені договором строки» [15].

У новому нормативному документі, а саме «Положенні про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями», немає визначення терміна «кредитоспроможність», натомість наводиться визначення терміна «платоспроможність» як здатність боржника (контрагента) банку здійснювати розрахунки за всіма видами своїх зобов'язань відповідно до умов договорів [16].

На мою думку, між кредитоспроможністю і платоспроможністю є істотна відмінність, оскільки кредитні зобов'язання позичальника перед банком, на відміну від інших зобов'язань, мають бути погашені виключно грошима. Тому для банку, який надає кредит, недостатньо, щоб боржник був платоспроможним, він повинен бути кредитоспроможним. У зв'язку з цим виникає необхідність

використання категорії кредитоспроможності для характеристики спроможності боржника погашати свої зобов'язання перед банком саме грошовими коштами.

Отже, аналіз різних суджень дозволяє зробити висновок, що кредитоспроможність – це оцінка наявності економічних, фінансових і юридичних передумов для одержання кредиту та спроможності підприємства у повному обсязі й у визначений кредитною угодою термін повернути позичку, враховуючи всю сукупність чинників, що впливають на таке повернення, і що здійснюється на основі розгляду фінансово-господарських аспектів діяльності позичальника, а також репутації підприємства, що проводиться на етапі підготовки та прийняття рішення стосовно видачі кредиту й умов укладення кредитного договору.

Метою аналізу кредитоспроможності є отримання банком якісної та кількісної оцінки діяльності позичальника та її динаміки, на підставі якої він приймає рішення щодо можливості і умов кредитування або припинення кредитних відносин з ним [17]. Фахівець банку повинен ретельно проаналізувати кредитоспроможність потенційного позичальника, тобто його здатність своєчасно повернути позичку, вивчити фактори, які можуть спровокувати її неповернення.

Кредитоспроможність прямо пов'язана з фінансово-господарським станом підприємства – сукупністю характеристик, які розкривають його забезпеченість фінансовими ресурсами, необхідними для ефективного функціонування, ефективністю використання власних і залучених ресурсів, фінансово-господарськими зв'язками з іншими суб'єктами господарської діяльності, платоспроможністю, прибутковістю, фінансовою стабільністю і діловою активністю.

Фінансово-господарський стан підприємства може бути стійким чи дуже добрим; недостатньо стійким чи задовільним; нестійким чи сумнівним; кризовим чи незадовільним, що залежить від багатьох факторів:

- виду діяльності;
- виду ресурсів, використовуються у процесі виробництва;

- ефективності управління підприємством;
- кон'юнктури ринку;
- загальної економічної ситуації у країні та ін. [14]

Класифікація видів кредитоспроможності позичальника за основними ознаками, наведена у додатку Б.

Тобто, до основних класифікаційних ознак можна віднести: строк запозичення коштів, статус кредитора та позичальника, регіональну та галузеву приналежність, масштаб діяльності. Така класифікація дозволяє враховувати специфіку різних аспектів кредитоспроможності при прийнятті конкретного кредитного рішення.

Кредитоспроможність позичальника залежить від багатьох факторів, кожен з яких повинен мати оцінку і бути дослідженим. Таким чином, достовірність оцінки кредитоспроможності позичальника впливає як на результат кредитної угоди, так і на ефективність кредитної діяльності банку в цілому. Крім того, точність оцінки важлива і для позичальника, оскільки від неї залежить прийняття рішення про отримання кредиту [21].

1.2. Методичні підходи до оцінки кредитоспроможності юридичної особи

На сучасному етапі розвитку економіки при організації кредитних відносин використовується значна кількість підходів та методів щодо оцінки кредитоспроможності позичальника. Різноманітність визначень кредитоспроможності позичальника і складність самої її оцінки обумовлюють існування низки різних методик аналізу фінансового стану клієнта і його надійності з погляду своєчасного погашення боргу банку [22].

До основних критеріїв оцінювання кредитоспроможності позичальника належать такі:

- забезпеченість позичальника власними коштами;

- репутація позичальника (кваліфікація та здібності керівника, дотримання ділової етики, договірної та платіжної дисципліни);
- конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринках, попит на продукцію та послуги, обсяги експорту, ступінь залежності попиту на продукцію від сезонності та ін. [18];
- економічна та ринкова кон'юнктура (перспективи розвитку товару чи послуги, темпи зростання ринку, сезонність та ін.).

Також мають бути враховані фактори суб'єктивного характеру: ефективність системи управління; ринкова позиція позичальника і його залежність від циклічних та структурних змін в економіці та галузі; професіоналізм керівництва; склад засновників; історія погашення кредиторської заборгованості в минулому [14].

Оцінка кредитоспроможності клієнтів у банку має базуватися на певних принципах. Система таких принципів передбачає :

- 1) забезпечення повної та адекватної оцінки;
 - 2) своєчасності та повноти виявлення кредитного ризику, базуючись на повній інформації про клієнта та його господарської діяльності;
 - 3) своєчасності та повноти виявлення кредитного ризику [16];
 - 4) забезпечення поточного і прогнозованого оцінювання кредитоспроможності клієнтів [19];
 - 5) достатності та адекватності розроблених банком внутрішніх положень;
 - 6) застосування банком способів (методів) зниження кредитного ризику, що об'єктивно забезпечують його мінімізацію;
- урахування власного досвіду банку під час оцінки кредитного ризику шляхом застосування судження управлінського персоналу/колегіального органу банку [16].

Сучасні підходи до методології оцінки кредитоспроможності позичальників у банках базуються на комплексному застосуванні кількісних і якісних показників, які наведено на рис. 1.1.

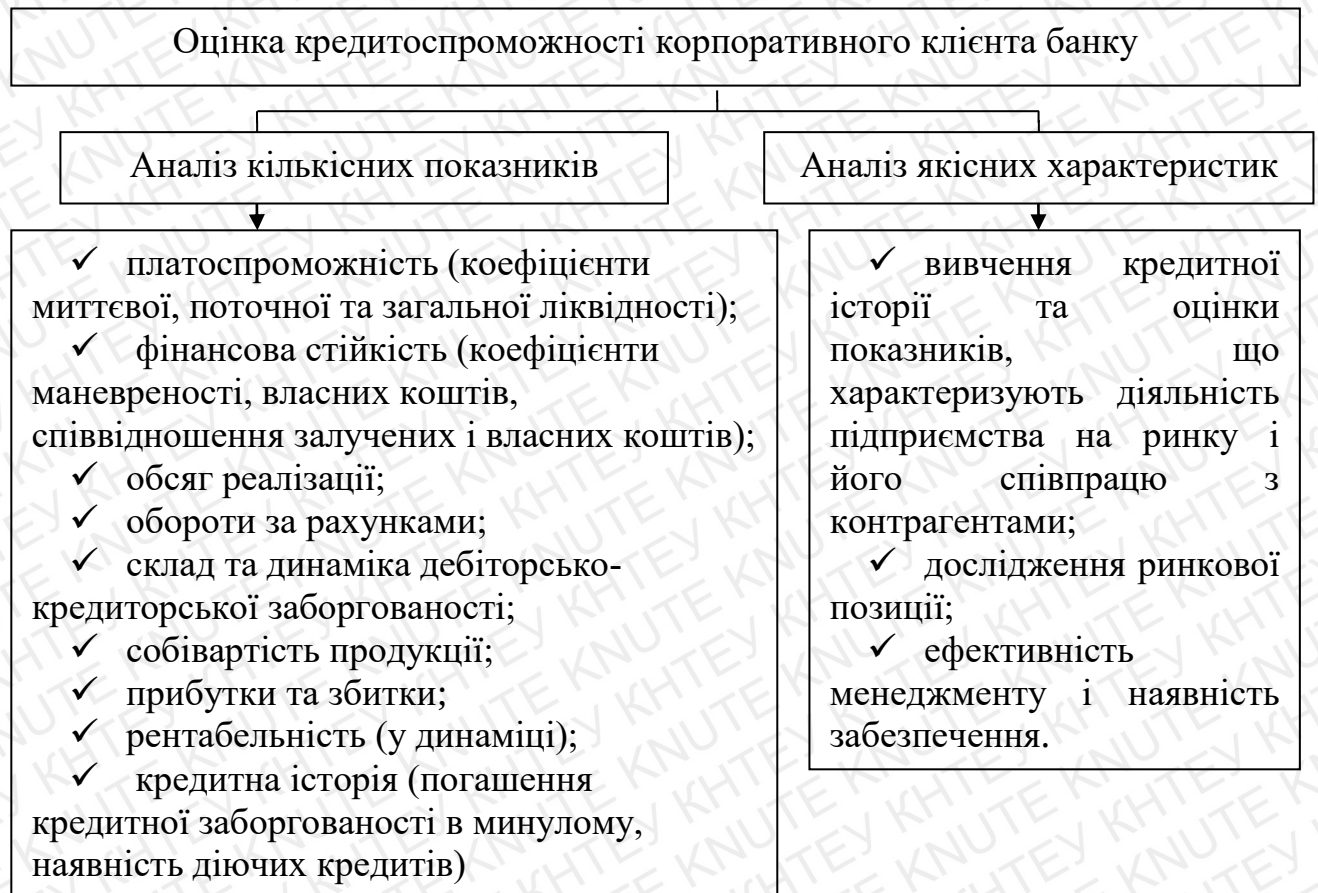

Рис. 1.1. Кількісна та якісна оцінка кредитоспроможності позичальника-юридичної особи в банку*

*Складено автором за джерелом [18]

Серед існуючих вітчизняних та зарубіжних методів і моделей оцінки кредитоспроможності позичальників виділяють наступні:

- класифікаційні (статистичні) методи оцінки, до яких належать рейтингові (бальні) системи оцінки та моделі прогнозування банкрутств;
- моделі комплексного аналізу (базуються на експертних оцінках аналізу економічної доцільності надання кредиту): "правило шести Сі", PARTS, CAMPARI, MEMO RISK, PARSER, система 4FC [23].

Класифікація підходів до оцінки кредитоспроможності позичальника наведено на рис.1.2.

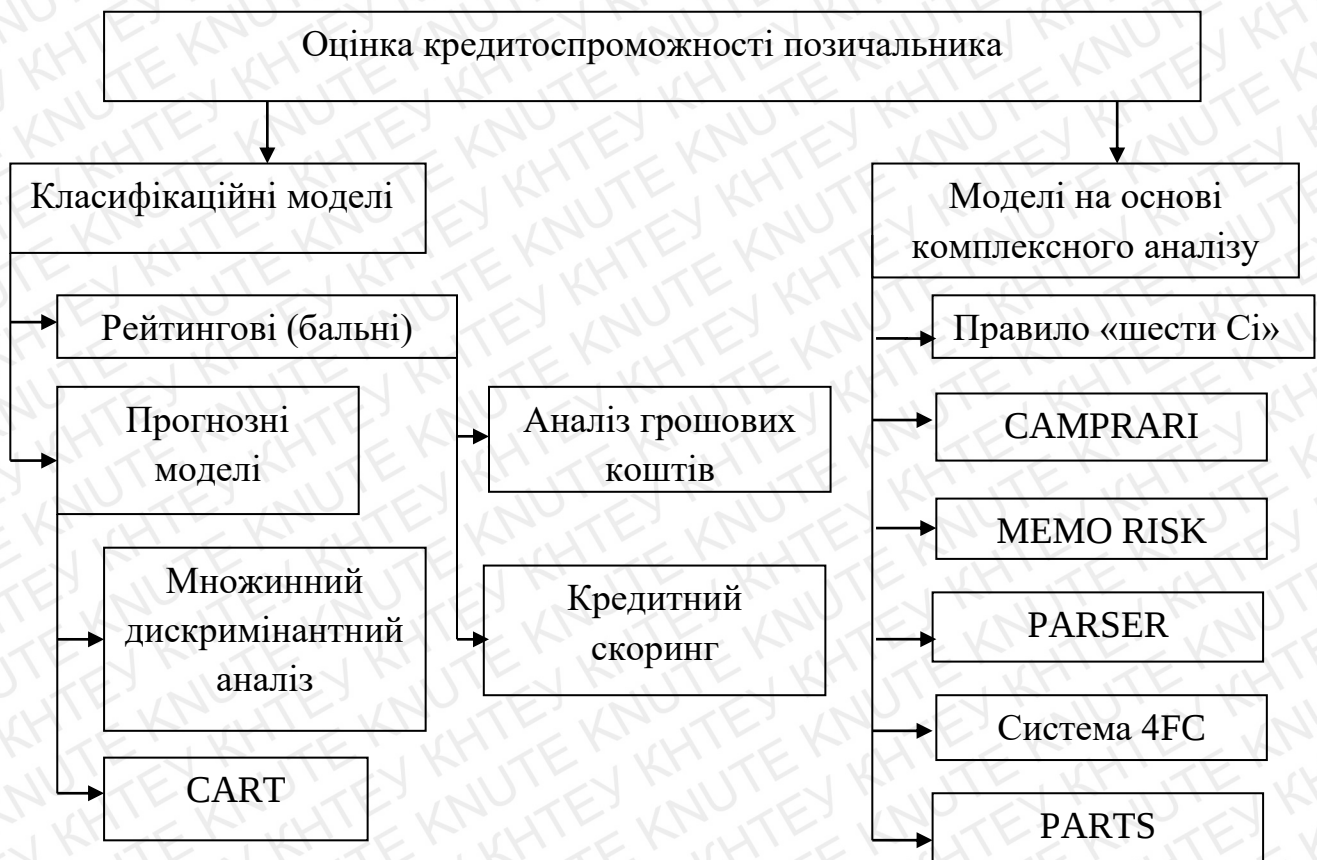

Рис. 1.2 Підходи до оцінки кредитоспроможності позичальників*

*Складено автором за джерелом [23]

З класифікаційних моделей виділяють прогнозні (дозволяють ранжувати позичальників залежно від загрози їх банкрутства) та рейтингові (дозволяють групувати позичальників залежно від їх категорії, яка ґрунтується на розрахованій групі фінансово-економічних показників).

Застосування класифікаційних методів оцінки кредитоспроможності позичальника ставить за мету напрацювання стандартних підходів для об'єктивної характеристики позичальників, пошуку кількісних критеріїв для поділу майбутніх клієнтів на основі наданих ними матеріалів на надійних і ненадійних, тобто таких, які підпадають під ризик банкрутства, й тих, для кого загроза банкрутства малоімовірна.

Рейтингові оцінки дозволяють спрогнозувати здійснення в строк майбутніх платежів за кредитом, ліквідність і реальність оборотних активів, оцінити загальний фінансовий стан позичальника, а також дають можливість визначити межі зниження обсягу прибутку, в яких здійснюється погашення кредиту.

Рейтингова (бальна) оцінка підприємства-позичальника визначається на основі розрахунку системи фінансових коефіцієнтів і переведення їх у бали. Бали обчислюються шляхом множення значення показника на його вагу в інтегральному показнику (рейтингу).

Цінність рейтингової оцінки полягає у використанні технологій, які оцінюють не тільки кількісні показники, так і якісні фактори, що дозволяють врахувати всю сукупність ризиків, пов'язаних з діяльністю позичальника.

У зарубіжній практиці для обґрунтування рішення про видачу кредиту банки проводять оцінку кредитоспроможності позичальника з урахуванням кредитного рейтингу, встановленого спеціалізованими компаніями, наприклад, рейтинговими агенціями "Standard & Poor", "Moody's", "Fitch, Duff and Phelps" та у вітчизняній банківській практиці кредитний рейтинг, встановлений даними рейтинговими агенціями, враховується під час оцінки кредитоспроможності позичальників-банків та нерезидентів.

Модифікацією рейтингової оцінки є кредитний скоринг. В основу скорингу покладено вивчення кредитних історій позичальників, які отримували позики в минулому, з метою їх класифікації та визначення характерних ознак надійних та безнадійних клієнтів щодо погашення кредитної заборгованості. Скоринг – це методика визначення кредитного ризику, яка дозволяє, оцінивши набір ознак, що характеризують позичальника, визначити, чи варто надавати йому кредит. Основне завдання скорингу полягає не лише в тому, щоб з'ясувати, чи спроможний клієнт повернути кредит та виплатити відсотки чи ні, але й ступінь надійності потенційного позичальника [25].

Перевагами кредитного скорингу є швидкість і безсторонність в ухваленні рішень, можливість ефективного управління кредитним портфелем,

відсутність необхідності тривалого навчання персоналу. Недоліками є те, що кредитний скоринг повинен постійно коректуватись і вдосконалюватись на основі нової вибірки позичальників, що потребує додаткових матеріальних та грошових вкладень.

Оцінити здатність позичальника погашати свої зобов'язання можливо на основі аналізу грошового потоку, що передбачає зіставлення надходження і вибуття коштів позичальника за період, який відповідає строку кредиту.

Аналіз грошового потоку - це спосіб оцінки кредитоспроможності клієнта банку, в основу якого покладено використання фактичних показників, що характеризують оборот коштів клієнта у звітному періоді [14]. Основна мета аналізу руху грошових потоків у визначенні кредитоспроможності підприємства — оцінювання здатності підприємства генерувати грошові кошти в обсягах і за строками здійснення необхідних платежів. Грошовий потік визначає здатність підприємства покривати свої витрати і погашати заборгованість своїми власними ресурсами. На основі співвідношення величини загального грошового потоку і розміру боргових зобов'язань клієнта визначається клас кредитоспроможності [26].

Визначення кредитоспроможності юридичної особи на основі аналізу грошових потоків має такі переваги, як оцінювання більш точного і безпомилкового визначення можливостей забезпечення потреб підприємства фінансовими ресурсами за рахунок визначення величини внутрішніх і зовнішніх грошових потоків та забезпечення об'єктивності визначення строків кредитування. Недоліком цього методу є те, що він не розкриває взаємозв'язку між отриманим фінансовим результатом та зміною абсолютного розміру грошових коштів. [27].

Отже, перевагами рейтингових моделей є їх простота, здатність розрахувати оптимальне значення за частковими показниками, здатність ранжування позичальників за результатами, комплексний підхід до оцінки кредитоспроможності. Недоліками рейтингових моделей є те, що вони потребують постійного оновлення інформації, що потребує значних витрат на її

збір, тому невеликі банки, як правило, не розробляють власних моделей аналізу кредитоспроможності клієнтів через високу вартість їх підготовки й обмежену інформаційну базу та є суб'єктивізм деяких її складових, зокрема оцінок якості управління та якості активів.

Прогнозні моделі одержуються за допомогою статистичних методів та використовуються для оцінки якості потенційних позичальників і базуються на статистичних методах, найбільш поширеним з яких є множинний дискримінантний аналіз.

Зміст дискримінантного аналізу полягає в тому, що за допомогою математично-статистичних методів будується функція та обчислюється інтегральний показник, на підставі якого з достатньою ймовірністю можна передбачити банкрутство підприємств. [14]

При множинному дискримінантному аналізі (МДА) використовується дискримінантна функція (Z), що враховує деякі параметри (коефіцієнти регресії) і фактори, що характеризують фінансовий стан позичальника (у тому числі фінансові коефіцієнти). Коефіцієнти регресії розраховуються в результаті статистичної обробки даних по вибірці фірм, які або збанкрутували, або вижили протягом певного часу. Якщо Z -оцінка фірми знаходиться ближче до показника середньої фірми-банкрута, то за умови подальшого погіршення її становища вона збанкрутує.

Найбільш відомими моделями МДА є моделі Альтмана і Чессера.

Z – модель Альтмана має вигляд [14]:

$$Z = 1,2x_1 + 1,4x_2 + 3,3x_3 + 0,6x_4 + 0,999x_5 \quad (1.1)$$

Параметри для розрахунку Z – модель Альтмана наведені в додатку В табл. 1.

Правила класифікації для рівняння наступні : якщо $Z < 2,675$, фірму відносять до групи банкрутів; якщо $Z > 2,675$ фірму відносять до групи успішних.

П'ятичинникова модель Альтмана є доволі простою у використанні. Однак застосовувати такі моделі вітчизняними комерційними банками поки що

проблематично, тому що, по-перше, вони побудовані на основі аналізу емпіричних даних; по-друге, через відсутність статистики банкрутств; по-третє, через вплив на факт визнання фірми банкрутом багатьох чинників, котрі не піддаються обліку; по-четверте, через нестабільність нормативної бази банкрутства багатьох українських підприємств.

Модель нагляду за кредитами Чессера призначена для прогнозування випадків невиконання позичальником умов кредитного договору. При цьому до «невиконаних умов» Чессер відносить не лише непогашення позики, а й будь-які інші відхилення, які роблять її менш вирогідною для кредитора, ніж було передбачено спочатку.

Модель Чессера має наступний вигляд [14]:

$$y = -2,0434 + (-5,24)x_1 + 0,053x_2 - 6,6507x_3 + 4,4009x_4 - 0,0791x_5 - 0,1020x_6 \quad (1.2)$$

Розрахунок моделі Чессера здійснюється за допомогою шести змінних параметрів наведених у додатку В табл. 2.

Змінна y є лінійною комбінацією незалежних змінних, що використовуються для оцінки ймовірності невиконання умов договору (P):

$$P = \frac{1}{1 + e^{-y}} \quad (1.3)$$

де $e = 2,71828$ (число Ейлера – основа натуральних логарифмів).

Отримана оцінка (P) може розглядатися як показник ймовірності невиконання умов кредитного договору : чим більше значення y , тим вища ймовірність невиконання договору для даного позичальника.

У моделі Чессера для оцінки ймовірності невиконання договору використовуються такі критерії: якщо $P > 0,50$, то позичальника відносять до групи, що не виконає умов договору; якщо $P < 0,50$, то позичальника відносять до групи надійних позичальників [14].

Перевагами даної моделі є те, що модель дозволяє оцінити факт непогашення займу та інші умови, але модель не враховує значення міжособистісних відносин.

Моделі Альтмана, Чессера, широко використовують і в міжнародній практиці, це обумовлено такими перевагами як аналітична інформація для розрахунку показників є доступною, тому що відображена в формах фінансової звітності, визначення зони ризику, в якій перебуває підприємство та моделі мають невелику кількість показників, що забезпечують високу точність результатів за незначних трудовитрат.

Окрім моделей прогнозування вірогідності банкрутства позичальника, можуть бути використані спрощені моделі оцінки кредитоспроможності, які ґрунтуються на певній групі показників. При класифікації кредитів може бути використана модель CART.

CART – це непараметрична модель, основні переваги якої полягають у здатності широкого використання, доступності для розуміння та легкості розрахунків, але ж при побудові використовуються складні статистичні методи.

Одна з таких моделей під назвою «рекурсивна розбивка» запропонована М. Фрідменом та Е. Альтманом. Сутність її полягає у побудові класифікаційного дерева з метою виявлення фірм-банкрутів. Принцип аналізу за цією моделлю полягає у тому, що компанії-позичальники розподіляють на гілки залежно від значень вибраних фінансових коефіцієнтів, кожна гілка дерева, у свою чергу, поділяється на гілки залежно від інших коефіцієнтів. Відповідно ж до порогового значення обраного показника проводять розподіл підприємств на підприємства, які потенційно можуть стати банкрутами, та такі, що мають стійкий фінансовий стан.

Основними перевагами CART є високий ступінь наочності, легкість інтерпретації отриманих результатів, ієрархічність обчислень у процесі класифікації. Недоліки системи CART полягає в тому, що вона зосереджені на кількісних показниках, тобто не враховується вплив «якісних» показників.

Отже, узагальнюючи класифікаційні моделі оцінки кредитоспроможності позичальника, можна зробити висновок, що при застосуванні даної моделі, надається перевага оцінці кількісних чинників та не враховується роль між особистих відносин, неконкретність вибору системи

базових кількісних показників, висока чутливість до недостовірності вихідних даних.

В країнах з розвинутою ринковою економікою для оцінки кредитоспроможності юридичних осіб використовуються методики, що базуються на агрегованих кількісних та якісних характеристиках позичальника.

На основі комплексної оцінки визначається питома вага та пріоритетність кожного критерію з метою вираження суми бальних оцінок. Потім складається таблиця ступені ризикованості та прийняття рішення. На базі отриманих експертних оцінок та питомої ваги критерію визначається сукупна оцінка кредитного ризику по кожному окремому позичальнику та приймається рішення про кредитоспроможність клієнта – потенційного позичальника, доцільність видачі йому кредитних коштів.

В практиці банків США використовуються «Правила шести С», в яких критерії відбору клієнтів позначені словами, які починаються з літери «Сі» (character – характер позичальника, capacity – фінансові можливості, cash – грошові кошти, collateral – забезпечення кредиту, conditions – загальні економічні умови, control – контроль). Англійськими банками для аналізу кредитоспроможності клієнта широко використовуються принципи кредитування, визначених в моделях комплексного аналізу таких як CAMPARI, PARTS та PARSER. У світовій практиці досить широко застосовуються такі системи аналізу кредитоспроможності як: MEMO RISK та система 4 FC [23].

Порівняльна характеристика критеріїв оцінювання фінансового стану позичальника на основі моделей комплексного аналізу наведена у додатку Г.

Головною перевагою комплексних моделей аналізу є те, що значна увага приділяється як кількісним, так і якісним характеристикам позичальника. При цьому основними недоліками комплексних методик оцінки кредитоспроможності позичальника є такі: орієнтація здебільшого на якісні чинники; закладення в основу комплексних моделей експертних висновків в окремих випадках можуть мати суб'єктивний характер.

Аналіз моделей оцінки кредитоспроможності позичальників, використовуваних у сучасній зарубіжній банківській практиці, свідчить про всебічну і комплексну оцінку позичальника. Вони ефективні тим, що заощаджують час кредиторам для аналізу кредитних заявок та бізнес-планів, ухвалення рішень щодо прийняття кредитної заявки тощо.

Таким чином, вважаю за доцільне систематизувати переваги та недоліки досліджуваних методів оцінки кредитоспроможності позичальників (Дод. Д).

Критерії оцінювання фінансового стану позичальника кожний український банк самостійно встановлює внутрішніми положеннями щодо проведення кредитних операцій та відповідною методикою з урахуванням вимог Положення НБУ «про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями», затвердженої від 30.06.2016 [16]. Показники оцінювання фінансового стану позичальника, визначені у цьому положенні, є мінімально необхідними і мають враховуватись обов'язково. Додатково можуть використовуватися й інші показники, які визначаються банками самостійно з урахуванням особливостей виробничих процесів у різних галузях господарювання. Банком мають бути визначені ґрунтовні, технічно виважені критерії економічного оцінювання фінансової діяльності позичальників на підставі аналізу їх балансів і звітів про фінансові результати в динаміці тощо.

Положення №351 розроблено відповідно до Законів України «Про банки і банківську діяльність», «Про Національний банк України». Підходи, визначені цим Положенням, ґрунтуються на принципах і рекомендаціях Базельського комітету з банківського нагляду, включаючи застосування компонентів кредитного ризику (EAD – експозиція під ризиком, PD – імовірність дефолту боржника / контрагента, LGD – втрати в разі дефолту).

Оцінка кредитоспроможності юридичної особи згідно Постанови №351 проводиться за послідовними етапами: розрахунок фінансових показників; розрахунок інтегрального показника та визначення класу фінансового стану контрагента; визначення класу контрагента з урахуванням інших додаткових факторів, впливаючих на загальний стан контрагента.

1.3. Інформаційна база для оцінки кредитоспроможності позичальника в банку

В сучасних умовах функціонування банків у процесі здійснення активної операції пов'язаний із дією факторів кредитного ризику. Суттєву роль в даному процесі відіграє об'єктивна оцінка кредитоспроможності позичальника, яка дозволить забезпечити мінімізацію кредитного ризику. Процес оцінки кредитоспроможності позичальника містить у собі ряд обов'язкових етапів, на кожному з яких важливу роль відіграє інформаційне забезпечення.

Інформаційною базою для оцінки кредитоспроможності позичальника являє собою процес цілеспрямованого добору відповідних показників, необхідних для аналізу та оцінки всіх напрямків фінансово-господарської діяльності підприємства при прийнятті рішень у разі здійснення активної операції [14].

Забезпечення оцінки кредитоспроможності юридичної особи необхідною інформацією здійснюється банками з метою оцінки потенційного фінансового ризику на основі фінансової звітності, первинних бухгалтерських документів та іншої інформації позичальника для виявлення основних характеристик та тенденцій розвитку фінансового стану позичальника, також, визначення його кредитоспроможності [35].

Основна мета розгляду фінансової звітності позичальника полягає в наданні банку повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух коштів юридичної особи для оцінки якості управління та здатності своєчасно виконувати свої зобов'язання, забезпеченості зобов'язань підприємства та регулювання його діяльності для прийняття рішень про здійснення активної операції.

Вимоги до інформаційного забезпечення – це обов'язкові критерії, яким повинна відповідати інформація, що надається до банку для ідентифікації, оцінювання ризиків, реалізації управлінських рішень стосовно їх мінімізації та контролю за їх рівнем у процесі управління ризиками банку [29].

Виходячи з теорії управління, нормативно-правових актів та міжнародних стандартів обліку і звітності, можна сформулювати систему вимог до інформаційного забезпечення (рис. 1.3).

Рисунок 1.3 Вимоги до бухгалтерської звітності для оцінки кредитоспроможності юридичної особи*

*Складено автором за джерелами [29; 30]

Зовнішні вимоги — це правила, що встановлюються державними регуляторними органами стосовно порядку складання та подання звітності українськими банками.

Важливою умовою організації ефективного ризик-менеджменту банку є дотримання таких якісних вимог до інформаційного забезпечення:

– доречність — вимога, яка характеризує змістовність інформації та ступінь її використання безпосередньо з метою прийняття управлінських рішень;

– зрозумілість – інформація, повинна мати однозначне тлумачення та бути дохідливою, змістовною і зрозумілою без будь-яких додаткових пояснень для менеджерів усіх рівнів управління банком [29];

– своєчасність – управлінська інформація має бути представлена особам, уповноваженим приймати рішення, в максимально короткі строки [34];

– суттєвість – вимога, яка повинна представляти або розкривати кожен суттєвий статтю;

– достатність – вимога, яка характеризується повнотою охоплення, кількісного та якісного опису явища, факту, а також істотністю інформації, яка залежить від можливості її практичного застосування у процесі обробки і представлення для управління;

– зіставність – менеджери банку потребують інформації, яку можна було б порівнювати між різними періодами часу, а також між установами та країнами.

– вимога достовірності має виключно важливе значення під час формування інформаційного забезпечення оцінки кредитоспроможності. Недостовірність інформаційного забезпечення оцінки кредитоспроможності позичальника визначає нездатність банку набувати реального уявлення про стан явищ та процесів, які відбуваються;

– правдивість – реальне представлення інформації про операції банку, в результаті яких відбулися зміни в активах, зобов'язаннях чи капіталі кредитної установи на дату звітності.

Внутрішні вимоги до інформаційного забезпечення – це внутрішні правила банку щодо порядку формування управлінської звітності щодо ризиків та подання її менеджерам банку для прийняття раціональних рішень стосовно оптимізації ризиків [29].

Основними внутрішніми вимогами до інформаційного забезпечення є:

– відповідність – кожен управлінський звіт повинен складатися відповідно до затверджених банком внутрішніх правил;

- релевантність - інформаційне забезпечення має містити необхідну базу даних, яка потрібна до оцінювання існуючих ризиків банку, виявлення відхилень від оптимального значення та їх причин, а також для планування та прогнозування ризиків на майбутнє;
- консолідованість – передбачає складення звітності з управління ризиками по банку в цілому з урахуванням його дочірніх і спільних організацій;
- гнучкість – інформація повинна мати достатній рівень гнучкості, що забезпечить миттєве реагування на зміну потреб менеджерів банку;
- автоматизованість – складення звітності вимагає наявності відповідного програмного забезпечення, що істотно підвищить якість обробки інформації та скоротить час на систематизацію й узагальнення отриманих даних;
- економічність – характеризується окупністю інформаційного забезпечення, тобто, передбачає оптимальне співвідношення доходів і витрат на підготовку і використання інформації [29].

Інформаційне забезпечення для оцінки кредитоспроможності позичальника банками України здійснюється згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність», Статутом банку, нормативно-правовими актами НБУ, нормативними документами банку та міжнародними стандартами фінансової звітності та обліку.

Оцінка фінансового стану і кредитоспроможності позичальників регламентуються такими внутрішньобанківськими документами, як:

- Методика визначення фінансового класу позичальників та здійснення фінансового аналізу за інвестиційними проектами;
- Методика визначення кредитного рейтингу та класу страхових компаній;
- Методика оцінки фінансового стану юридичних та бюджетних установ;
- Методика оцінки фінансового стану фізичних осіб тощо.

Ці методики регламентують основні процедури оцінювання фінансового стану юридичних осіб, бюджетних установ, страхових компаній та фізичних осіб,

які є контрагентами банків за активними операціями, з метою визначення класу та внутрішнього кредитного рейтингу контрагента [29].

Залежно від змісту і завдань аналізу банки використовують наступні інформаційні джерела : фінансова звітність позичальника; статистична звітність; дані управлінського бухгалтерського обліку; дані з первинної облікової документації; додаткова інформація, що надається за погодженням сторін тощо.

Отже, інформацію для проведення оцінки кредитоспроможності юридичної особи можна розділити на такі групи:

- інформація, що отримана від юридичної особи;
- внутрішньобанківська інформація;
- зовнішня інформація.

Склад інформаційного забезпечення оцінки кредитоспроможності юридичної особи наведено на рис. 1.4.

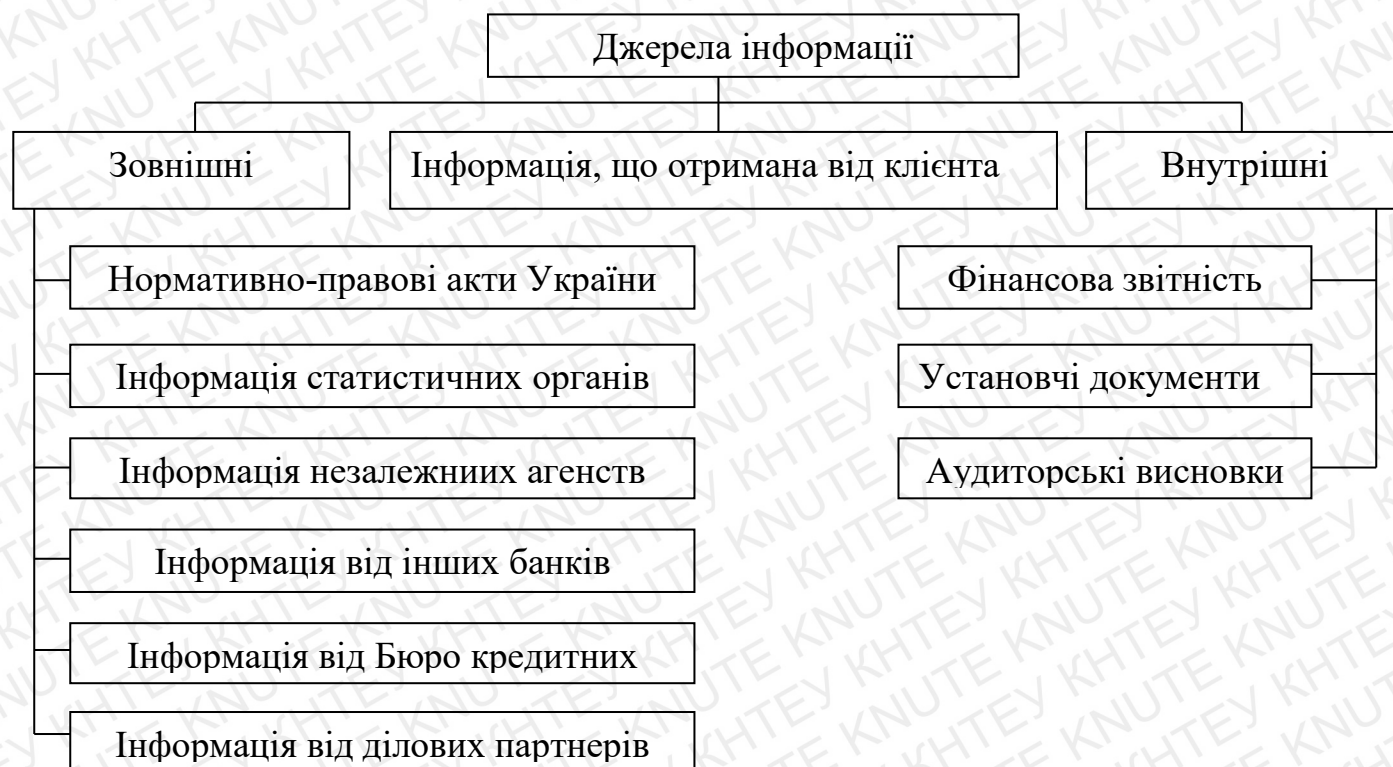

Рис. 1.4 Складові інформаційного забезпечення оцінки кредитоспроможності позичальника юридичної особи*

*Складено автором на основі [29]

Традиційно внутрішні джерела визначені в положенні «Про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» № 351 від 30 червня 2016 [16].

Одним з найважливіших структурованих джерел внутрішнього інформаційного забезпечення оцінки кредитоспроможності позичальника є фінансова звітність.

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»: фінансова звітність - бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період [31].

Відповідно до статті 11 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» всі підприємства зобов'язані складати фінансову звітність на основі даних бухгалтерського обліку [31]. Порядок складання фінансової звітності, визнання і розкриття її елементів визначає НП(С)БО 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" [32] та НП(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» [33].

Отже, сукупність форм фінансової звітності дає змогу отримати банку інформацію про види діяльності підприємства, його майновий стан, фінансові ресурси, які забезпечують цю діяльність. Тобто за допомогою фінансової звітності можна отримати комплексну оцінку діяльності суб'єкта господарювання, визначити його економічний потенціал та оцінити перспективи розвитку.

Побудова повної та достовірної інформаційної бази, яка відповідає потребам ризик-менеджерів, є запорукою ефективного управління ризиками діяльності банку. Тому, надзвичайно важливим є те, щоб інформація щодо ризиків банку ґрунтувалася на виважених принципах формування інформаційного забезпечення і щоб ці вимоги належним чином застосовувалися [29].

Інформаційна база, яка може бути отримана безпосередньо від юридичної особи:

- фінансова звітність;

- документація, яка підтверджує правовий та юридичний статус юридичної особи;
- документація, яка пов'язана безпосередньо з активною операцією;
- інформація, одержана в процесі попередньої бесіди з майбутнім контрагентом, під час якої оцінюється моральні, етичні та професійні якості уповноваженої особи позичальника;
- додаткова інформація, яка подається за вимогою банку: довідки про наявність рахунків в інших банках, витяги з рахунків інших банків тощо [20].

До зовнішніх джерел визначення кредитоспроможності юридичної особи є інформація, що надійшла від:

- інших банків, які обслуговували юридичну особу;
- засобів масової інформації (реклами, рейтинги, дані про участь у тендерах та ін.)
- статистичних агенств та статистичних інформаційних збірників;
- ділових партнерів;
- офіційна інформація державних органів;
- бюро кредитних історій [30].

Отже, кожне інформаційне джерело використовується для висвітлення конкретного аспекту діяльності клієнта в процесі визначення його кредитоспроможності.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ В БАНКУ

2.1. Аналіз фінансових показників кредитоспроможності юридичної особи

Положення № 351 вступило в дію 3 січня 2017 р. і визначає порядок оцінки банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями, а також встановлює мінімальні вимоги до банків щодо визначення розміру очікуваних втрат (збитків) за активними банківськими операціями внаслідок реалізації кредитного ризику.

Першим етапом для оцінки кредитоспроможності юридичної особи-позичальника відповідно до Постанови №351 [16] є розрахунок фінансових показників.

Відповідно до вимог Національного банку України банк з метою визначення значення коефіцієнта ймовірності дефолту боржника, що є юридичною особою, крім банку та бюджетної установи, здійснює оцінку фінансового стану:

1) боржників – юридичних осіб, які, відповідно до вимог законодавства України, складають квартальну та річну фінансову звітність не рідше одного разу на три місяці (боржників – юридичних осіб, які є сільськогосподарськими товаровиробниками, – на підставі даних річної фінансової звітності, що вони складають не рідше ніж одного разу на 12 місяців);

2) боржників – юридичних осіб, які, відповідно до вимог законодавства України, складають тільки річну фінансову звітність не рідше одного разу на 12 місяців;

3) групи юридичних осіб, учасником якої є боржник / контрагент, що перебувають під спільним контролем, до яких застосовуються вимоги щодо складання консолідованої / комбінованої фінансової звітності згідно з вимогами

Міжнародних стандартів фінансової звітності, що вони складають не рідше ніж одного разу на 12 місяців.

4) юридичних осіб, що входять до групи пов'язаних контрагентів, що несуть спільний економічний ризик, учасником якої є боржник/контрагент із використанням даних річної консолідованої фінансової звітності групи (за наявності)/комбінованої фінансової звітності групи, складеної банком відповідно до розробленого ним порядку, який має ґрунтуватися на економічній сутності операцій [16].

Банк здійснює розрахунок розміру кредитного ризику за активами на індивідуальній та груповій основі.

Формула для розрахунку розміру кредитного ризику за активами на індивідуальній основі така:

$$CR_{\text{інд}} = PD_{\text{інд}} \times LGD_{\text{інд}} \times EAD_{\text{інд}} \quad (2.1)$$

де, $CR_{\text{інд}}$ – розмір кредитного ризику за активом на індивідуальній основі;

$PD_{\text{інд}}$ – коефіцієнт імовірності дефолту боржника/контрагента за активом, визначений банком згідно з вимогами цього Положення;

$$LGD_{\text{інд}} = 1 - RR_{\text{інд}} \quad (2.2)$$

де $RR_{\text{інд}}$ – коефіцієнт, що відображає рівень повернення боргу за активом за рахунок реалізації забезпечення та інших надходжень,

$$RR_{\text{інд}} = \left(\sum_{i=1}^j (CV \times k)i + RC \right) / EAD_{\text{інд}} \quad (2.3)$$

$EAD_{\text{інд}}$ – експозиція під ризиком за активом на дату оцінки;

CV_i – вартість i -го виду забезпечення, що береться до розрахунку кредитного ризику (у разі наявності кількох видів забезпечення за одним активом). Якщо забезпечення немає або не відповідає переліку, критеріям та принципам прийнятності, визначеним у розділі 10 Положення №351 [16], то до розрахунку береться значення CV , що дорівнює «0»;

k_i – коефіцієнт ліквідності i -го виду забезпечення, що визначається банком згідно з додатком 6 до цього Положення. Банк на підставі сформованого судження щодо обсягу витрат на реалізацію забезпечення застосовує нижче (менше) значення коефіцієнта ліквідності забезпечення;

RC – інші надходження, зокрема страхове відшкодування, фінансова порука, реалізація майна боржника/майнового поручителя, крім наданого в заставу.

Розмір RC , що включається до розрахунку розміру кредитного ризику, визначається на підставі судження банку, але не може перевищувати п'яти відсотків від суми боргу, що не покрита вартістю забезпечення (з урахуванням коригування на коефіцієнт ліквідності).

EAD_{ind} – являє собою розрахункову оцінку величини, схильної до дефолту на будь-яку дату в майбутньому, з урахуванням очікуваних змін цієї величини після звітної дати, включаючи виплати основної суми боргу і відсотків, передбачені договором або іншим чином, погашення виданих позик і відсотки, нараховані в результаті прострочення платежів.

Припустимо, що банк збирається здійснювати видачу кредиту у сумі 5 млн. грн. під 20 відсотків річних строком на 1 рік., та припустимо, що відсотки сплачуються щомісячно. Використовуючи класичну схему грошових потоків та спосіб нарахування відсотків «30/360» визначаємо показник EAD_{ind} , який буде дорівнювати 5 083 333,33 грн. (дод. Е).

Алгоритм оцінки фінансового стану боржника – юридичної особи з метою розрахунку фінансових показників для визначення значення коефіцієнта

ймовірності дефолту пропоную розглядати як послідовність взаємопов'язаних етапів:

1) З огляду на належність підприємства, відповідно до законодавства України, до великого, середнього або малого та вид його економічної діяльності обирається модель розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника – юридичної особи (таблиці 1, 2 додатку 7 до Положення № 351) [16].

Відповідно, до Господарського кодексу України [36], юридичні особи - суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) сягає від 50 до 250 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності перевищує суму, еквівалентну від 10 до 50 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України відноситься до середнього підприємства.

Приватне акціонерне товариство «Аграрний дім», обране мною, відноситься до групи великого або середнього підприємства, оскільки середня кількість працівників за 2017 календарний рік сягала 100 осіб, а отже всі наступні показники будуть враховувати даний факт.

Банк визначає вид економічної діяльності боржника – юридичної особи згідно з Класифікацією видів економічної діяльності ДК 009:2010 [37] на підставі наданого боржником розшифрування даних графи 2000 щодо структури доходів форм № 2 (2-м, 2-мс) «Звіт про фінансові результати» Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 [32] або 25 [33] річної фінансової звітності боржника - юридичної особи за останній звітний рік, виходячи з максимального значення питомої ваги доходу від певного виду діяльності (у процентах) у загальному обсязі операційного доходу, тобто чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та інших операційних доходів[16]. Розшифрування даних має засвідчуватися підписами керівника, головного бухгалтера (за наявності такої посади). Отже, припустимо, що відповідно до розшифрування даних щодо структури доходів (дод. Ж), ПрАТ «Аграрний дім» відноситься до секції А (Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство) (дод. К).

2) За даними фінансової звітності підприємства визначаються фінансові показники, які використовуються для розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника – юридичної особи (таблиця 3 додатку 7 до Положення № 351) [16] (додаток Л):

– для боржника, що є великим або середнім підприємством, він розраховується за формою № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)», формою № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)»;

– для боржника, що є малим підприємством, він розраховується за формою № 1-м або № 1-мс «Баланс», формою № 2-м або № 2-мс «Звіт про фінансові результати» [16].

Для боржника, що є великим або середнім підприємством, передбачено 18 фінансових показників ($K_1, \dots, K_{18}$), а для боржника, що є малим підприємством, – 16 фінансових показників ($MK_1, \dots, MK_{18}$).

Тому, для аналізу фінансових показників кредитоспроможності обраного мною підприємства, враховуючи групи видів економічної діяльності, для розрахунку інтегрального показника, потрібні такі фінансові показники $K_5, K_8, K_{10}, K_{11}, K_{12}, K_{13}$ (дод. Л).

Алгоритм розрахунку фінансових показників, що використовуються для розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника - юридичної особи за обраною моделлю таблиць 1, 2 додатку 7 відповідно до таблиці 3 додатку 7 до Положення № 351 (дод. Л)

Для цілей розрахунку фінансових показників показники звітності враховуються зі знаком (+), як це передбачено відповідними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, крім показників власного капіталу (форми № 1 «Баланс» та № 1-м та № 1-мс «Баланс», рядок 1495); витрат (доходу) з податку на прибуток та прибутку (збитку) від припиненої діяльності після оподаткування (форма № 2 "Звіт про фінансові результати", рядки 2300 та 2305); фінансового результату до оподаткування, податку на прибуток, чистого прибутку (збитку) (форми № 2-м та 2-мс «Звіт про фінансові результати», рядки

2290, 2300 та 2350), які ураховуються зі знаком (-), якщо вони мають від'ємне значення.

Банк для розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника - юридичної особи, що є резидентом, може використовувати фінансову звітність боржника, що розміщена на його офіційному сайті або в загальнодоступній інформаційній базі даних Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, або опублікована в одному з офіційних друкованих видань Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [16].

Розрахунок показників по ПрАТ «Аграрний дім» за 2015 – 2017 рр. наведено у таблиці 2.1 та додатках М, Н, П.

Таблиця 2.1

Результати розрахованих показників для ПрАТ «Аграрний дім» за 2015 – 2017 рр.*

Фінансовий показник	Розрахований показник		
	2015 р.	2016 р.	2017 р.
К5 – показник оборотності запасів	46,55	1106,14	441,49
К8 – показник оборотності кредиторської заборгованості	6,47	0,5	95,88
К10 – показник маневреності робочого капіталу	0,42	0,33	0,7
К11 – показник покриття боргу чистим доходом	0,08	0,34	0,1
К12 – показник покриття боргу прибутком до амортизації та оподаткування	3,18	0,49	2,93
К13 – показник частки неопераційних елементів балансу	0,03	0,32	0,11

*Розраховано автором за джерелами [16; 38]

Всі фінансові показники взяті з офіційного сайту ПрАТ «Аграрний дім» [38].

Показник оборотності запасів – показник ділової активності, який вказує на ефективність управління запасами підприємства. Даний показник за звітний 2017 рік має максимальне значення у моделі розрахунку інтегрального показника (дод.К). Причиною зростання показника починаючи з 2016 р. викликане за рахунок стрімкого збільшення обсягу виробництва та збуту.

Показник оборотності кредиторської заборгованості - показник ділової активності, який свідчить на ефективність управління кредиторською заборгованістю. Значення коефіцієнта вказує на період, протягом якого компанія використовує кошти своїх постачальників і підрядників. Значення показника за звітний період є занадто високим, тому це може привести до погіршення відносин з постачальниками, а також до збільшення вартості поставлених товарів. Тому для вирішення цієї проблеми необхідно підтримувати компанію на ліквідному рівні і вчасно відповідати за своїми зобов'язаннями.

Показник маневреності робочого капіталу – показує частку оборотних активів, непокритих поточними зобов'язаннями до валюти балансу. Показник характеризує частку запасів (матеріальних оборотних активів) у загальній сумі робочого капіталу. Порівнюючи коефіцієнти маневреності робочого капіталу можна зробити висновок, що товариство стало більш мобільно використовувати власні кошти. Тому, даний показник має задовільне значення у моделі розрахунку інтегрального показника (дод.К).

Показники покриття боргу чистим доходом – показує спроможність підприємства обслуговувати борг доходами від основного виду діяльності. Якщо розрахований показник наближений до нуля, або має від'ємне значення, то тим підприємство має більше здатності за рахунок виручки обслуговувати свій борг. Оскільки, даний показник наближений до нуля, тому він має позитивне значення у моделі розрахунку інтегрального показника (дод.К).

Показник покриття боргу прибутком до амортизації та оподаткування – показує спроможність обслуговування боргу прибутком до оподаткування та

амортизації. Чим вищий даний показник, тим у підприємства є більш достатній рівень фінансового результату для обслуговування боргу. За останні три роки підприємство має достатній рівень фінансового результату до оподаткування для погашення боргових навантажень, тому має позитивне значення у моделі розрахунку інтегрального показника (дод.К).

Показник частки неопераційних елементів балансу характеризує частку активів, яка не має прямого відношення до операційної діяльності підприємства. Чим нижчий даний показник, тим підприємство має меншу концентрацію неопераційних елементів у загальній кількості активів. Даний показник має позитивну динаміку за останні три роки, оскільки його значення максимально наближене до нуля.

Отже, розраховані показники по ПрАТ «Аграрний дім» знаходяться в оптимальному значенні, але показник оборотності кредиторської заборгованості має негативну динаміку, що викликана за рахунок збільшення кредиторської заборгованості підприємством.

2.2. Аналіз ділового ризику юридичної особи та умови прийнятності забезпечення кредиту

Для більш повної оцінки кредитоспроможності позичальника здійснюється аналіз ділового ризику, обумовленого тим, що кругообіг ресурсів позичальника може не завершитися в строк і з передбачуваним ефектом.

Оцінка ділового ризику комерційним банком може формалізуватися і проводитися за системою скорингу, коли кожен фактор ділового ризику оцінюється в балах. Бали проставляють за кожним критерієм і підсумовують. Чим більша сума балів, тим менше ризик і більша ймовірність завершення угоди з прогнозованим ефектом, що дозволить позичальнику вчасно погасити свої боргові зобов'язання [72].

Так, якщо число постачальників більше трьох, то ризик оцінюється в 20 балів; якщо два постачальника - 10 балів; один постачальник - 0 бал.

Рівень конкуренції оцінюється наступним чином. Якщо немає конкуренції, то її рівень оцінюється в 10 балів. На олігополістичному ринку він становить 20 балів, в разі жорсткої конкуренції становить 0 балів.

Враховується галузева стійкість бізнесу. В галузі, що розвивається прискореними темпами, діловий ризик оцінюється в 20 балів; в стабільному розвитку галузі - в 10 балів; в разі стагнації виробництва в галузі ризик оцінюється в 0 балів [73].

Кредитна історія підприємства впливає на оцінку кредитоспроможності наступним чином: позитивна кредитна історія в 30 балів, відсутність кредитної історії - в 10 балів; негативна кредитна історія - в 0 балів. Позитивна ділова репутація клієнта оцінюється в 20 балів, негативна - в 0 балів.

В якості додаткових показників оцінки кредитоспроможності позичальника можуть виступати:

- оцінка менеджменту (максимальна кількість балів - 20);
- тривалість ділових взаємовідносин Банку з позичальником:
 - 1) більше одного року - 20 балів;
 - 2) менше одного року - 0 балів;
- значимість позичальника в масштабах регіону (максимальна кількість балів - 20) [72].

Додаткові показники дозволяють лише підтвердити рішення банку прийняте на основі фінансових показників і оцінки ділового ризику.

Згідно бальній оцінці ділового ризику, підприємство отримує 130 балів. Воно має більш 3 постачальників, реалізує продукцію на олігополістичному ринку, галузь розвивається у стабільному темпі, має позитивну кредитну історію, відмінну ділову репутацію при відсутності ризику погіршення економічної ситуації в регіоні [74].

Оцінка додаткових показників підтверджує стійкість бізнесу компанії, про що говорять такі чинники, як високий рівень менеджменту компанії (20 балів), помірну позицію компаній на регіональному ринку (10 бали).

Перераховані фактори ділового ризику обов'язково приймаються до уваги при розробці банком стандартних форм кредитних заявок, техніко-економічних обґрунтувань можливості видачі позики.

Розрахунок оцінки ділового ризику та присвоєння класу ділового ризику для ПрАТ «Аграрний дім», обраного мною підприємства, наведено у додатку Р.

При застосуванні скорингової моделі розрахунку ділового ризику для ПрАТ «Аграрний дім» було присвоєно 2 клас ділового ризику.

2 клас - діяльність позичальника цієї категорії близька за характеристиками до класу «1». Позичальники банку, віднесені до цього класу, потребують більшої уваги через потенційні недоліки, що ставлять під загрозу достатність надходжень коштів для обслуговування боргу [73].

Виходячи з отриманих оцінок ділового ризику, а також додаткових показників можна зробити висновок про можливість надання кредиту ПрАТ «Аграрний дім» при здійсненні якісного фінансового моніторингу, а також оцінки поточної фінансової ситуації на підприємстві, його спроможність своєчасно виплатити отриманий кредит і відсотки по ньому.

При здійсненні банком активної операції, однією з умов є пояснення позичальником цільового використання кредиту. Припустимо, що ПрАТ «Аграрний дім» працює за передоплатою та цільовим використанням є уникнення наслідків касового розриву.

Касовий розрив — це тимчасовий брак коштів, необхідних для фінансування чергових витрат. Його визначають як короткотермінове перевищення витратами доходів, що компенсується в межах одного фінансового періоду.

Також, для оцінки фінансового стану, ділового ризику та визначення кредитоспроможності, позичальник зобов'язаний для прийняття рішення про видачу кредиту та в період його дії, надати банку баланси, звіти про фінансові

результати, розшифрування дебіторської та кредиторської заборгованості, обороти по рахунках з постачальниками та підрядниками (631 рахунок), обороти по рахунках у банках (311 рахунок), обороти з покупцями та замовниками (361 рахунок) та інформацію про всі кредити і позики. Їх аналіз та зіставлення з минулими звітами дозволяє оцінити можливість надання кредиту, його строк та розмір, та слугує як підтвердження достовірності фінансового стану позичальника.

Забезпечення активної операції банку – це цінності або інші передбачені діючими нормативними актами засоби мінімізації кредитних ризиків, які служать для кредитора гарантією повного і своєчасного повернення позичальником отриманої позички та сплати ним встановлених відсотків. Забезпечення позички надається позичальником під час її оформлення і може перебувати або в користуванні позичальника, або в розпорядженні кредитора (банку) повністю або частково до погашення позички.

Відповідно до вітчизняного законодавства, забезпеченням може слугувати майно, майнові права, гарантії та поручительства. Заставні відносини між кредитором та заставодавцем регулюються низкою цивільно-правових та нормативних актів. Цивільним кодексом України [39] визначена юридична сутність застави. Кредитор (заставодержатель) має право у разі невиконання боржником (заставодавцем) зобов'язання, забезпеченого заставою, одержати задоволення за рахунок заставленого майна, переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом.

Застава як спосіб забезпечення повернення позички означає те, що кредитор (банк) отримує право позачергового задоволення вимоги погашення позички та нарахованих відсотків за рахунок закладеної власності в тому випадку, якщо позичальник не виконав свої зобов'язання в строк, передбачений кредитним договором.

Відповідно до Цивільного кодексу, майно – це сукупність матеріальних благ і зобов'язальних прав, які є об'єктом права власності. Предметом застави може бути майно, яке є об'єктом права власності і вільно бере участь у

цивільному обігу. Відповідно до законодавства таке майно може відчужуватися заставодавцем, і на нього може бути звернено стягнення. Так само заставою може слугувати майно, право власності на яке виникне у заставодавця після укладення договору застави, в тому числі продукція, плоди та інші прибутки (майбутній урожай, приплід худоби тощо), якщо останнє передбачено договором.

Найважливішими з них є: іпотека, застава, строкові депозити, гарантії, поручительства, страхування кредитного ризику, переуступка (цесія) на користь банку вимог і рахунків позичальника третій особі тощо. Позичальник у якості забезпечення може використовувати одну або декілька форм. Забезпечувальні зобов'язання з повернення позички оформляються разом з кредитним договором і є обов'язковим додатком до нього.

Визначення ролі застави майна в кредитній угоді є необхідним елементом прийняття рішення про здійснення активної операції та виступає невід'ємною частиною кредитної експертизи. Роль застави у системі кредитного менеджменту неможливо розглядати окремо, у відриві від форм, термінів та інших умов кредитування, кредитоспроможності позичальника, способів забезпечення повернення позички. Високо оцінюючи кредитоспроможність і репутацію позичальника, банк бере в заставу його майно з метою мінімізації розмірів резервування, оскільки вони створюють додаткові витрати для здійснення активної операції банком.

Застави як спосіб забезпечення виконання зобов'язання регулюється Цивільним кодексом України [39], Закон України «Про заставу» [40], норми щодо порядку застосування іпотеки містяться в законах України: Закон України "Про іпотеку" [41], Закон України "Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати" [42]. Критерії та принципи прийнятності забезпечення за кредитними операціями регулюються Постановою Правління Національного банку України №351 [16].

Банк під час розрахунку розміру кредитного ризику приймає вартість застави, яка є прийнятним забезпеченням за умови її належності до переліку

забезпечення, визначеного в додатку 6 до Положення № 351 [16], та одночасного дотримання таких принципів:

1) принцип безперешкодного стягнення. Передбачає, що предмет застави наданий банку на строк не менший, ніж строк дії кредитного договору, оформлений у заставу відповідно до вимог законодавства України, не має обмежень щодо звернення банком стягнення на заставне майно та подальшої його реалізації в разі невиконання боржником зобов'язань за договором, та інше;

2) принцип справедливої оцінки. Передбачає здійснення банком оцінки застави за вартістю, яка не перевищує ринкової (справедливої) вартості та забезпечує можливість її продажу сторонньому покупцеві;

3) принцип збереження. Передбачає наявність договору страхування предмета застави від втрати/пошкодження, вигодонабувачем за яким є банк;

4) принцип наявності. Передбачає здійснення банком/аутсорсером перевірки наявності та стану майна, отриманого в заставу, на регулярній основі;

5) принцип належного захисту банком своїх інтересів як кредитора.

Банк під час визначення кредитного ризику за кредитними операціями використовує вартість прийнятного забезпечення з урахуванням коефіцієнтів ліквідності відповідно до додатка 6 Положення №351 [16].

Коефіцієнт ліквідності забезпечення - кількісний показник, що характеризує зниження ринкової вартості майна, наданого в забезпечення за кредитною операцією, яка може бути отримана за умови продажу такого майна в строк, що є значно коротшим від строку експозиції подібного майна, протягом якого воно може бути продано за ціною, що дорівнює ринковій (справедливій) вартості, а також урахує мінімальний рівень витрат на реалізацію забезпечення, що ґрунтується на нормах законодавства України [16].

Необхідність формування резервів під кредитні операції призвела до зниження рівня власного капіталу. Збитки в більшості випадків обумовлювалися саме тим, що банки формували значні резерви під проблемну заборгованість за кредитними портфелями. Ця вимушена міра була наслідком зниження рівня кредитоспроможності позичальника та/або вартості забезпечення кредитів.

Отже, що між якістю забезпечення банківських позичок існує тісна залежність із формуванням резервів, прибутковістю і достатністю капіталу банку.

Фактично практика українського ринку показує, що банк, в разі дефолту боржника отримує кошти в погашення дефолтної заборгованості не лише виключно від реалізації застави, а й з інших джерел. Такими джерелами може бути продаж кредитів третій стороні, стягнення коштів з інших компаній групи, стагнення коштів за договорами страхування неповернення кредитів тощо [43].

Саме зважаючи на це, якщо банки розробляють своє внутрішнє положення, в якому вони доводять, на підставі власного досвіду, що в банку у минулому був позитивний досвід стягнення й отримання коштів у погашення дефолтної заборгованості за рахунок інших джерел, ніж реалізація прийнятного забезпечення, то банк може додавати для мінімізації кредитного ризику саме сумму інших надходжень (RC).

Але є чітке обмеження, розмір RC, що включається до розрахунку розміру кредитного ризику не може перевищувати п'яти відсотків від суми боргу, що не покрита вартістю забезпечення [16].

Відповідно до звіту незалежного аудитора щодо річної фінансової звітності ПрАТ «Аграрний дім» станом на 31 грудня 2017 року [71] для складання фінансової звітності використовує підхід для обліку основних засобів, який відображений в П(С)БО 7 «Основні засоби» [44]. Об'єкт основних засобів, який відповідає критеріям визнання активу, а саме: термін його корисного використання (експлуатації), більше 1 року (або операційного циклу, якщо він більше року), а вартісна оцінка якого дорівнює сумі, що перевищує 6 тис. грн.

Основні засоби відображаються за первісною вартістю за вирахуванням накопиченого зносу та накопичених збитків від зменшення корисності. Вартість основних засобів включає в себе вартість професійних послуг, а також, у випадку кваліфікованих активів витрати на позики капіталізуються. Знос розраховується як зменшення вартості активів (крім землі), до їх оціночної залишкової вартості, якщо така існує, протягом усього очікуваного строку корисного використання. Нарахування зносу починається, коли активи готові до їх цільового використання.

Станом на 31.12.2017 року Товариством обліковані основні засоби на загальну суму 36 861 тис. грн. (первісна вартість). З них: машини та обладнання – 13 977 тис. грн..

Припустимо, що ПрАТ «Аграрний дім», обране мною підприємство, надає в якості забезпечення комбайн зернозбиральний «SKIF 280 Superior» під заставу, оціночна справедлива вартість якого складає 3 млн.грн та комбайн зернозбиральний «Тогун 750» оціночна вартість якого складає 5 млн.грн. Відповідно до методики НБУ (таблиця 1 додатку 6 до Положення № 351) [16] коефіцієнт ліквідності даного виду забезпечення за категорією устаткування складає 0,5 (дод. С).

Припустимо, що у банку відсутнє власне судження, та позитивний досвід у минулому щодо стягнення й отримання коштів у погашення дефолтної заборгованості, тому розмір RC дорівнюватиме 0.

Тому, за допомогою формули 2.2 та 2.3 розрахуємо значення RRінд і LGD та результати розрахунків наведено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Розрахунок показника LGD для ПрАТ «Аграрний дім» у млн. грн.*

№	Найменування	Значення
1	Вартість забезпечення	8
2	Коефіцієнт ліквідності	0,5
3	Інші надходження	0
4	Експозиція під ризиком	5
5	$RR_{інд} = ((\text{стр. 1} \times \text{стр. 2}) + \text{стр. 3}) / \text{стр. 4}$	$((8 \times 0,5) + 0) / 5 = 0,72$
6	$LGD = 1 - \text{стр. 5}$	$1 - 0,72 = 0,28$

*Розраховано автором за джерелами [16; 38]

Отже, застава надана ПрАТ «Аграрний дім» є прийнятною для розрахунку розміру кредитного ризику, оскільки відповідає всім умовам її належності до

переліку забезпечення, визначеного в додатку 6 до Положення № 351 [16], та одночасно дотримується принципам визначеного даною Постановою.

2.3. Аналіз інтегрального показника кредитоспроможності юридичної особи

Банк здійснює оцінку фінансового стану боржника - юридичної особи шляхом розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника.

Банк розраховує інтегральний показник із застосуванням логістичної моделі за такою формулою:

$$Z = \beta_0 + \sum_{i=1}^n \beta_i x_i \quad (2.4)$$

де Z – інтегральний показник;

x_i – показники, що визначаються на підставі фінансових коефіцієнтів, розрахованих за даними фінансової звітності боржника – юридичної особи, з урахуванням установлених Національним банком діапазонів для кожного фінансового показника;

β_i – коефіцієнти логістичної моделі, що визначаються з урахуванням вагомості показників;

β_0 – вільний член логістичної моделі, значення якого актуалізується Національним банком [16].

Отже, обираємо факторну модель з необхідними параметрами, які визначаються з урахуванням вагомості та розрядності фінансових коефіцієнтів та враховують особливості діяльності даного підприємства. Факторна модель розраховується за формулою :

$$Z = 2,305 + 0,707 * X_5 + 0,588 * X_8 + 0,421 * X_{10} + 0,615 * X_{11} + 0,502 * X_{12} + 0,634 * X_{13} \quad (2.5)$$

X_1, X_2, X_n – показники, що визначаються на підставі даних фінансової звітності боржника – юридичної особи для великого або середнього підприємства;

$\alpha_1, \alpha_2, \alpha_n$ – параметри, що визначаються з урахуванням вагомості та розрядності фінансових коефіцієнтів і щорічно актуалізуються НБУ на підставі даних фінансової звітності боржників – юридичних осіб.

Отже, розраховуємо значення інтегрального показника Z . Для розрахунку інтегрального показника, визначимо показники X_n , завдяки розрахованим фінансовим коефіцієнтам, що наведено у дод. М, Н, П відповідно до додатку К. Отже, розрахунок інтегрального показника для ПрАТ «Аграрний дім» за період 2015 – 2017 рр. наведено у таблиці 2.3

Таблиця 2.3

Розрахунок інтегрального показника для ПрАТ «Аграрний дім» за період 2015 – 2017 рр.*

Рік	Розрахунок інтегрального показника Z	Значення інтегрального показника Z	Клас боржника – юридичної особи
2015	$Z = 2,305 + 0,707 \cdot (-0,544) + 0,588 \cdot (0,485) + 0,421 \cdot (0,276) + 0,615 \cdot (1,349) + 0,502 \cdot (1,595) + 0,634 \cdot (0,632)$	4,353	2
2016	$Z = 2,305 + 0,707 \cdot 0,101 + 0,588 \cdot 1,161 + 0,421 \cdot 0,276 + 0,615 \cdot (-0,088) + 0,502 \cdot (0,952) + 0,634 \cdot (0,4)$	3,853	3
2017	$Z = 2,305 + 0,707 \cdot 0,101 + 0,588 \cdot (-0,933) + 0,421 \cdot 0,276 + 0,615 \cdot 0,733 + 0,502 \cdot 1,595 + 0,634 \cdot 0,201$	3,323	4

*Розраховано автором за джерелами [16; 38]

Аналізуючи інтегральні показники за період 2015 – 2017 рр., можна зробити висновок, що протягом даного періоду інтегральний показник має

несуттєву негативну динаміку, що викликано збільшенням кредиторської заборгованості товариства.

Визначаємо клас боржника – юридичної особи залежно від значення інтегрального показника з урахуванням величини підприємства (велике, середнє або мале) (таблиці 4, 5 додатку 7 до Положення № 351) [16]. Найвищий клас боржника – 1, найнижчий – 10.

Значення розрахованого інтегрального показника Z для ПрАТ «Аграрний дім» знаходиться в межах від +2,62 до +3,48, отже, досліджуване підприємство відноситься до 4 класу боржника (додаток Т).

Клас 4 – контрагент має задовільний рівень фінансового стану та платоспроможності. Робота з контрагентом вимагає зваженого підходу.

Банк коригує визначений на підставі розрахунку інтегрального показника фінансового стану клас боржника – юридичної особи, застосовуючи коригуючі фактори, зокрема фактори щодо:

- своєчасності сплати боргу боржником – юридичною особою з дотриманням таких вимог: у разі наявності факту прострочення боргу від 31 до 60 днів банк визначає клас не вище 5; від 61 до 90 днів – не вище 8; 91 та більше днів – не вище 10;
- належності боржника до групи юридичних осіб під спільним контролем / групи пов'язаних контрагентів;
- ознак, що свідчать про високий кредитний ризик боржника/контрагента;
- вимог стосовно визнання / припинення визнання банком дефолту боржника / контрагента;
- наявної в банку інформації стосовно кредитної історії боржника в частині його класифікації за класом 10, тоді банк понижує клас такого боржника на три класи [16].

Банк з метою забезпечення адекватної оцінки активу враховує ознаки, які свідчать про високий кредитний ризик боржника/контрагента та ураховує такі ознаки шляхом коригування класу боржника.

Банк визначає клас боржника не вище 5 за наявності таких ознак:

1) надання кредиту боржнику - юридичній особі, що є нерезидентом, рейтинг якого не підтверджений жодним із провідних світових рейтингових агентств (компаній), визначених Положенням №351 [16];

Оскільки, ПрАТ «Аграрний дім» є юридичною особою, яка створена і здійснює свою діяльність відповідно до законодавства України з місцезнаходженням на її території, тому коригування класу не відбувається.

2) функціонування боржника - юридичної особи менше одного року з дати державної реєстрації;

ПрАТ «Аграрний дім» зареєстровано 15 березня 2000 р., тому у коригуванні класу не має потреби.

3) прострочення боргу від 31 календарного дня і більше. Оскільки даний пункт застосовується при супроводженні активної операції, а не на момент прийняття рішення про видачу кредиту, дана ознака підвищеного кредитного ризику для ПрАТ «Аграрний дім» не застосовується.

Банк визначає клас боржника/контрагента не вище 9 за наявності таких ознак:

1) спрямування кредиту, наданого боржнику А, на погашення кредиту боржника В, що був використаний боржником В для погашення кредиту боржника С;

Оскільки цільовим призначенням кредиту для ПрАТ «Аграрний дім» є залучення обігових коштів, отже, даний коригуючий фактор не застосовується.

2) прострочення боргу від 61 календарного дня і більше;

3) боржник - юридична особа має від'ємне значення капіталу на кінець року протягом трьох останніх років поспіль;

Відповідно до публічної фінансової звітності ПрАТ «Аграрний дім», у 2015 р. капітал підприємства складав 54 294 тис.грн, у 2016 р. 54 317 тис. грн. та у звітному 2017 р. складав 75 027 тис. грн., отже, спостерігається позитивна динаміка власного капіталу підприємства, тому не має потреби коригувати фінансовий клас підприємства.

4) боржник - юридична особа має одночасно співвідношення: короткострокових та довгострокових зобов'язань до чистого доходу від реалізованої продукції на кінець останнього звітного періоду - більше 2,5 та короткострокових та довгострокових зобов'язань до операційного прибутку (збитку) до відрахування амортизації на кінець останнього звітного періоду - більше 5, або операційний прибуток (збиток) до відрахування амортизації/операційний прибуток від реалізації продукції має від'ємне/нульове значення.

У ПрАТ «Аграрний дім» відсутнє одночасне співвідношення даних умов та результати коригуючого фактору відповідно до розділу XVII пункту 162 підпункту 4 до Положення №351 [16] наведено у таблиці 2.4. Розрахунок умов для одночасного співвідношення наведено у додатку У.

Таблиця 2.4

**Розрахунок ознаки, що свідчить про високий кредитний ризик для
ПрАТ «Аграрний дім» за 2017 рік***

Умова	Результат	Макс. значення
Короткострокові та довгострокові зобов'язання до чистого доходу від реалізованої продукції	0,1	2,5
Короткострокові та довгострокові зобов'язання до операційного прибутку до відрахування амортизації	0,34	5
Операційний прибуток до відрахування амортизації має від'ємне/нульове значення.	24056	< 0

*Розраховано автором за джерелами [16; 38]

Отже, у ПрАТ «Аграрний дім» відсутні ознаки, що свідчать про високий кредитний ризик, тому остаточний фінансовий клас позичальника встановлюється на рівні 4 класу. Звіт про фінансовий стан ПрАТ «Аграрний дім» наведено у додатку Ф.

Як свідчить міжнародна практика, одним із методів страхування від подальшого коригування класу позичальника-юридичної особи банк може застосувати фінансову ковенанту.

Ковенантами називають договірне зобов'язання, яке позичальник дає кредиту. Цей документ містить список чітко встановлених дій, які позичальник зобов'язаний виконувати або не виконувати протягом всього терміну кредитного договору. Якщо позичальник не дотримуватиметься положень, які містять ковенанти в кредитному договорі, то це дає кредиту право оголосити йому дефолт. Тобто банк може зажадати повернути йому весь залишок позики та відсотки по ньому.

Наприклад, позичальник може взяти на себе зобов'язання дотримуватися співвідношення загальної суми основного боргу за кредитами, позиками та облігаціями до ЕВІТ на рівні 2.5, що дозволить банку не коригувати фінансовий клас позичальника до 9 класу. У кредитному договорі обов'язково повинен бути прописаний алгоритм розрахунку цього показника.

Перевагою фінансового ковенанта є те, що він дозволяє істотно знизити розмір кредиту, оскільки банк у цьому випадку отримує додаткові гарантії та можливість повернути кредитні кошти повною мірою, якщо зобов'язання не виконуються. Крім цього, під час складної економічної ситуації ковенант може застосовуватися позичальником як доказ свого стабільного становища.

Банк установлює значення коефіцієнтів PD, що відповідають вищим (гіршим) граничним значенням діапазону, передбаченим Положенням №351 [16] для відповідного класу боржника:

- 1) якщо немає власного досвіду банку - для банку, який здійснює банківську діяльність більше трьох років;

2) у разі нездійснення/неналежного накопичення власного досвіду банку - для банку, який є новоствореним та здійснює банківську діяльність менше трьох років.

Визначаємо значення коефіцієнта ймовірності дефолту боржника – юридичної особи згідно з додатком 9 до Положення № 351, виходячи зі скоригованого класу боржника.

Банк під час визначення значення коефіцієнта ймовірності дефолту боржника – юридичної особи в межах установленого діапазону враховує: динаміку фактичних значень інтегрального показника; коефіцієнт покриття боргу; якість менеджменту боржника – юридичної особи; наявність та активність ринків збуту продукції; наявність та стан виконання бізнес-плану; рейтинги боржника – юридичної особи (за наявності); інші події та обставини, що можуть впливати на припинення виконання боржником своїх зобов'язань.

Порядок урахування впливу такої інформації на значення коефіцієнта ймовірності дефолту боржника – юридичної особи в межах установленого діапазону банк визначає у внутрішньобанківському положенні.

Отже, враховуючи коефіцієнт покриття боргу, динаміку фактичних значень інтегрального показника, відповідно до 4 класу боржника (дод. X), та враховуючи той факт, що у банку відсутній досвід, що ґрунтується на надійних, безперервних, повних та цілісних статистичних даних, період накопичення яких становить щонайменше три роки, вважаю за доцільним визначити значення коефіцієнта PD за вищим граничним значенням діапазону для обраного мною підприємства у розмірі 0,09.

Оскільки всі компоненти для формули $CR_{\text{інд}}$ (2.1) вже розраховані, можна розрахувати розмір кредитного ризику за активом на індивідуальній основі.

$$CR_{\text{інд}} = 0,09 \times 0,28 \times 5\,083\,333,33$$

Оже, розмір $CR_{\text{інд}}$ (індивідуальний кредитний ризик) = 128 100 грн.

Неякісна оцінка кредитного ризику пробуджує необхідність доводити резерви до відповідного рівня та зниження рівня регулятивного капіталу. Тобто, невчасний та неповний розрахунок кредитного ризику банками не лише впливає на розміри їх капіталу, але й може суттєво порушити їх фінансову стійкість, що може спричинити загрозу як для клієнтів банків, так і для банківського сектору загалом.

Аналізуючи кредитний ризик, розрахований на основі даних ПрАТ «Аграрний дім», можна зробити висновок, що кредитний ризик є цілком зваженим та забезпеченим.

Однією із вимог НБУ до банківських установ є виконання ними обов'язкових економічних нормативів. Зокрема, з метою регулювання кредитної діяльності банків, НБУ встановлює обов'язкові нормативи кредитного ризику та визначає їх граничні значення. Відповідно до Постанови №368 [45] норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента встановлюється з метою обмеження кредитного ризику, що виникає внаслідок невиконання окремими контрагентами своїх зобов'язань.

Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента визначається як співвідношення суми всіх вимог банку до контрагента або групи пов'язаних контрагентів та всіх фінансових зобов'язань, наданих банком щодо контрагента або групи пов'язаних контрагентів, до регулятивного капіталу банку [45]. Банк під час розрахунку нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) має право зменшувати загальний обсяг кредитного ризику на суму забезпечення (але не більше ніж сума за окремою операцією, яка включається до розрахунку цього нормативу).

Отже, банк не порушить вимоги НБУ щодо максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента та розрахований кредитний ризик за активною операцією з ПрАТ «Аграрний дім» сприятиме мінімізації кредитного ризику та забезпечить стабільну роботу банку та розвиток банківської системи в цілому.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ДІАГНОСТИКИ

КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ-ПОЗИЧАЛЬНИКІВ

БАНКУ

3.1. Порівняння методик оцінки кредитоспроможності

позичальника-юридичної особи

Особливості формування банківської системи має велике значення для аналізу формування й розвитку поняття «кредитоспроможність», розкриття його економічного змісту та характеристик. Економісти розглядають кредитоспроможність позичальника з різних точок зору, які переважали в певний період соціально-економічного розвитку.

Визначення кредитоспроможності позичальника – це оцінка наявності економічних, фінансових і юридичних передумов для одержання кредиту та спроможності підприємства у повному обсязі й у визначений кредитною угодою термін повернути позичку, враховуючи всю сукупність чинників, що впливають на таке повернення, і що здійснюється на основі розгляду фінансово-господарських аспектів діяльності позичальника, а також репутації підприємства, що проводиться на етапі підготовки та прийняття рішення стосовно видачі кредиту й умов укладення кредитного договору.

Враховуючи дані відомості, банк приймає рішення про доцільність, обґрунтованість та умови надання кредиту (доцільність продовження кредитних відносин або їх припинення).

На даний момент в банках України застосовується досить великий спектр методик оцінки кредитоспроможності позичальника. Кожен банк розробляє власну систему оцінки, враховуючи особливості власної кредитної політики, нормативної бази, технологічний потенціал, спеціалізацію, конкретні умови кредитного договору, пріоритети в роботі, позиціонування на ринку, стан

взаємовідносин із клієнтами, рівень економічної та політичної стабільності в державі тощо.

Порядок використання інструментарію діагностики оцінки кредитоспроможності позичальника регламентується Положенням «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» від 30.06.2016 р., затверджене постановою НБУ від 30.06. 2016 № 351 [16]. До прийняття цього нормативного акту діяли Положення від 25.01.2012 р. № 23 [15] та Положення № 279 [56]. Метою нової методики є забезпечення повноти, своєчасності аналізу банками величини кредитного ризику, що сприятиме посиленню фінансової стійкості банківської системи шляхом зниження величини непрацюючих кредитів.

Тому, вважаю доцільним на прикладі фінансово-господарської діяльності ПрАТ «Аграрний дім» визначити рівень кредитоспроможності даного підприємства за різними методиками та порівняти отримані результати (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Розрахунок інтегрального показника ПрАТ «Аграрний дім» за

Методика оцінки кредитоспроможності	Розрахунок інтегрального показника Z	Значення інтегрального показника Z	Ймовірність дефолту – юридичної особи
Постанова НБУ № 23	$Z = 1,3 \times 0,67 + 0,03 \times 3,98 + 0,001 \times 0,93 + 0,61 \times 0,26 + 0,75 \times 0,39 + 2,5 \times 0,18 + 0,04 \times 0,85 - 0,2$	2	Дуже низька
За методикою оцінки кредитоспроможності за Альтманом	$Z = 1,2 \times 0,83 + 1,4 \times 0,47 + 3,3 \times 0,18 + 0,6 \times 2,02 + 1 \times 0,7$	4	Дуже низька
Постанова НБУ № 351	$Z = 2,305 + 0,707 \cdot 0,101 + 0,588 \cdot (-0,933) + 0,421 \cdot 0,276 + 0,615 \cdot 0,733 + 0,502 \cdot 1,595 + 0,634 \cdot 0,201$	3	Малоймовірна

Методика оцінки кредитоспроможності	Розрахунок інтегрального показника Z	Значення інтегрального показника Z	Ймовірність дефолту – юридичної особи
За методикою оцінки кредитоспроможності за Фулмером	$H = 5,528 * 0,47 + 0,212 * 0,7 + 0,073 * 0,36 + 1,270 * 2,94 - 0,120 * 0,07 + 2,335 * 0 + 0,575 * 4,24 + 1,083 * 11,34 + 0,894 * 4,32 - 6,075$	19	Дуже низька
За методикою оцінки кредитоспроможності за Спрінгейтом	$Z = 1,03 * 0,8 + 3,07 * 0,18 + 0,66 * 0,71 + 0,4 * 0,7$	2	Дуже низька
За методикою оцінки кредитоспроможності за Таффлером і Тісшоу	$Z = 0,53 * 3,3 + 0,13 * 2,5 + 0,18 * 0,07 + 0,16 * 0,7$	2	Дуже низька
За методикою оцінки кредитоспроможності за Терещенка	$Z = 1,5 * 2,14 + 0,08 * 0,33 + 10 * 0,18 + 5 * 0,26 + 0,3 * 0,04 + 0,1 * 1,06$	6	Дуже низька

*Розраховано автором за джерелами [15; 14; 16; 57; 77]

Розрахунок фінансових показників за запропонованими методиками наведено у додатках П, Ц, Щ.

Отже, за діючою методикою [16] для ПрАТ «Аграрний дім» розрахований 4 клас ймовірності дефолту, за Положенням № 23 [15] – 1 клас. Результати проведених розрахунків за п'ятифакторною моделлю Альтмана, Чессера, Фулмера, Спрінгейта, Таффлера та вітчизняної методики Терещенка, свідчить про те, що підприємство є фінансово стійким, а ймовірність банкрутства – дуже низька. Інтегральний показник за всіма запропонованими методиками має значно вище значення за критичне.

Порівнюючи методики оцінки кредитоспроможності позичальника-юридичної особи, можна зробити висновок, що розрахунок за діючою методикою має найгірший клас за рахунок більш жорсткіших вимог до фінансових показників.

Аналіз діючої методики оцінки кредитоспроможності позичальника [16], затвердженою НБУ, можна виділити такі її недоліки: відсутність якісних факторів, що впливають на кредитоспроможність позичальників, та переоцінка кількісних факторів; неврахування позабалансових зобов'язань при оцінці кредитоспроможності позичальника; недостатня кількість фінансових показників, що використовуються в моделях для розрахунку інтегрального показника для різних видів економічної діяльності [55].

З огляду зазначеного, можна запропонувати наступні шляхи удосконалення методики оцінки кредитоспроможності юридичної особи-позичальника:

- при визначенні інтегрального показника фінансового стану позичальника врахувати додаткові його якісні характеристики;
- розраховувати фінансові коефіцієнти з врахуванням позабалансових зобов'язань позичальника;
- враховувати питому вагу позабалансових зобов'язань у сумі поточних зобов'язань позичальника при розрахунку кредитного ризику.

До того ж, оскільки банк з метою забезпечення адекватної оцінки активу враховує ознаки, які свідчать про високий кредитний ризик боржника/контрагента шляхом коригування класу, тому доречно додати додатковий коригуючий фактор, який враховує позабалансові зобов'язання позичальника. Це пояснюється тим, що позабалансові інструменти (гарантії, акредитиви, ф'ючерси, опціони) не обліковуються як активи чи пасиви, однак створюють додатковий кредитний ризик для банку [55].

Позабалансові рахунки призначені для обліку наявності і руху коштів та їх джерел, які не належать даному підприємству, проте знаходяться певний час у його розпорядженні або на його збереженні.

Господарські акти, пов'язані зі змінами у складі засобів та їх джерел, що не належать даному підприємству, в балансі не відображаються, оскільки вони враховуються в балансах інших підприємств.

Для контролю за даними операціями відкриваються спеціальні позабалансові рахунки. Для позабалансових рахунків є характерним те, що вони не враховані в даний час у загальну систему рахунків бухгалтерського обліку, на яких господарські акти відображаються методом подвійного запису.

Специфіка ризиків за позабалансовими операціями полягає в тому, що вони не відображаються у фінансовій звітності. У фінансовій діяльності підприємств, є обов'язково зобов'язання, що підлягають виконанню у майбутньому. Йдеться про зобов'язання, що містять деякі потенційні вимоги до підприємства, які можуть бути виражені у майбутньому матеріальними претензіями до нього. Такі зобов'язання прийнято називати позабалансовими, а ризики, пов'язані з ними, – ризиками за позабалансовими операціями [55].

Позабалансовий ризик – це ймовірність зростання кредитного ризику банку в результаті недостатнього інформаційного відображення позабалансових операцій (щодо наявності, руху ресурсів та їх джерел, які не належать підприємству, але тимчасово знаходяться в його розпорядженні) у фінансовій звітності підприємства-позичальника [57].

Аналізуючи світову практику оцінки кредитоспроможності позичальників, найбільш поширеними видами позабалансових зобов'язань є:

- гарантії і поручительства під продукцію і інші активи фірми при отриманні позик або позик як самою фірмою, так і третіми особами, по відношенню до яких ця фірма є гарантом;
- спори і судові процеси, ініційовані проти фірми;
- податки, збори, пені, штрафи, нараховані, але ще не відбиті у фінансовому обліку;
- наявність застав на майно фірми;
- наявність зобов'язань з довілля охорони, що підлягають виконанню фірми в майбутньому.

Позабалансові зобов'язання підприємства цікавлять передусім кредиторів, оскільки можливі фактичні вимоги на активи фірми неодмінно зменшують розмір власних засобів, які могли б бути спрямовані на погашення боргів кредиторам. Ці обставини змушують банків до видачі кредитів робити оцінку ризиків по позабалансових зобов'язаннях позичальників [55].

Вітчизняна облікова практика для відображення позабалансових об'єктів у Плані рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій використовує Клас 0 [58].

На позабалансових рахунках обліковуються: цінності, що не належать підприємству, але тимчасово перебувають у його користуванні, розпорядженні або на зберіганні (об'єкти оперативної (операційної) оренди основних засобів, матеріальні цінності на відповідальному зберіганні, переробці, комісії, монтажі); умовні права і зобов'язання підприємства (застави, гарантії, зобов'язання тощо); бланки суворого обліку; списані активи (нестачі цінностей, дебіторська заборгованість) для спостереження за можливістю їх відшкодування винними особами (боржниками); амортизаційні відрахування [59].

Зазвичай, на оцінку кредитоспроможності юридичної особи-позичальника впливають такі позабалансові зобов'язання, як контрактні зобов'язання, тобто форвардні, ф'ючерсні, опціонні угоди, а також гарантії, поручительства та забезпечення надані та отримані (господарські договори, авалі, акцепти, тощо).

При оцінці банком кредитоспроможності позичальника та визначенні його класу найбільш суттєвими є показники платоспроможності (ліквідності) та фінансової стійкості юридичної особи. Платоспроможність обґрунтовує надання банком короткострокових кредитів, а фінансова стійкість – довгострокових. На жаль, розрахунок даних показників не враховує вплив позабалансових зобов'язань. Це пояснюється тим, що при розрахунку кредитоспроможності користуються даними фінансової звітності, в якій відсутні дані про позабалансові зобов'язання.

Отже, методика оцінки кредитоспроможності юридичної особи потребує вдосконалення, за допомогою врахування позабалансових ризиків. Тому, є доцільним внести зміни до діючої методики оцінки кредитоспроможності позичальника [16], шляхом коригування показників фінансової стійкості (K_1 , MK_1) та ліквідності (K_2 , MK_2), в результаті розраховувати їх за допомогою формул, наведених у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

**Показники фінансової стійкості та ліквідності з урахування
позабалансових зобов'язань***

K_1 , MK_1 - показники капіталу	Частка капіталу в балансі підприємства	Власний капітал Валюта балансу (актив) + позабалансові зобов'язання
K_2 , MK_2 - показники загальної ліквідності	Спроможність підприємства покривати короткострокові зобов'язання за рахунок оборотних активів	Оборотні активи Поточні зобов'язання і забезпечення + позабалансові зобов'язання

*Розроблено автором за джерелом [16; 57]

Використання такого підходу надасть можливість виявлення ознак ускладнення фінансового стану при невиконанні зобов'язань принципала перед своїми кредиторами.

На жаль, провести апробацію оновленої методики та порівняти отримані результати з діючою методикою оцінки кредитоспроможності юридичної особи-позичальника неможливо, оскільки відсутні дані за позабалансовими зобов'язаннями ПрАТ «Аграрний дім».

Отже, отримання уточнених розрахунків показників капіталу та загальної ліквідності позичальника з врахуванням позабалансових зобов'язань

сприятиме підвищенню надійності отриманої оцінки та можливості коригування рівня кредитного ризику банку.

3.2. Впровадження рекомендацій Базельського комітету щодо оцінки кредитоспроможності позичальника в банках України

Ефективне управління ризиками є одним із найважливіших факторів кредитної діяльності банку. В світовій практиці при впровадженні системи управління кредитним ризиком банки, насамперед, спираються на власні напрацювання та досвід, а не керуються єдиною загальнопоширеною методикою. Базельські рекомендації не містять єдиного універсального шаблону управління ризиками, бо його і не може бути внаслідок різної специфіки країн, кола позичальників, особливостей застави та ін.

Оцінювання індивідуального кредитного ризику Базельський комітет рекомендує використовувати стандартизований підхід (Standardized Approach) та підхід, що ґрунтується на використанні внутрішньої рейтингової системи (Internal Rating Based - IRB).

Інструменти для оцінки кредитного ризику:

1) Стандартизований підхід (SA) є найпростішим до оцінки кредитоспроможності позичальників, який дозволяє визначати рейтинг позичальника з оцінкою ймовірності його зміни (з визначенням рівня дефолту) та знизити вимоги регулюючих органів щодо достатності капіталу банків за відповідного розширення кредитного потенціалу банків.

2) Один з двох рекомендованих Базельським комітетом методів розрахунку кредитних ризиків (IRB):

✓ базовий підхід (FIRB) метод, в якому банк використовує власну оцінку ймовірності невиконання позичальниками своїх зобов'язань, регулюючий орган визначає інші характеристики;

✓ прогресивний підхід (AIRB) – всі компоненти визначаються банками [51].

Найбільш простим щодо оцінювання індивідуального кредитного ризику вважається стандартизований підхід, який передбачає визначення кредитного рейтингу на підставі оцінок (зовнішніх рейтингів) спеціалізованих рейтингових (кредитних) агентств. Відповідно, органи банківського нагляду повинні формувати списки таких агентств, рейтинги яких можуть бути використані у розрахунках, використовуючи наступні основні критерії:

✓ незалежність діяльності агентства від політичних та економічних структур, репутація агентства та надійність рейтингу, що присвоюється;

✓ об'єктивність методики присвоєння рейтингу з описом кількісних і якісних факторів, які впливають як на значення рейтингу так і на ймовірність його зміни (з визначенням рівня дефолту) тощо [46].

Базельський комітет пропонує використання базового (IRB) підходу, де банки на власній практиці можуть будувати моделі для оцінки ймовірності дефолту позичальника та просунутого (Advanced) підходу, який передбачає використання власних моделей для оцінки основних параметрів кредитного ризику, але при цьому регулятор повинен бути поінформований про їх сутність.

Базельською угодою було запропоновано інший підхід, який ґрунтується на використанні внутрішніх рейтингових систем (IRB) - систем побудови кредитних рейтингів банком самостійно. Аналіз таких систем, проведений Базельським комітетом, свідчить, що подібний підхід є більш чутливим до кредитного ризику та стимулює подальше удосконалення внутрішньобанківських систем рейтингової оцінки. А саме, застосування подібного підходу для визначення індивідуального ризику при кредитуванні організацій передбачає визначення наступних складових ризику:

1. ймовірності дефолту (Probability of default - PD) – відображає можливу ймовірність дефолту за усіма зобов'язаннями підприємства на основі прогнозної оцінки змін фінансового стану позичальників та, відповідно, їх кредитоспроможності.

2. рівня ймовірних збитків (Loss Given Default - LGD) – залежить від рівня забезпечення зобов'язання за кредитною угодою, наявності гарантій, використання кредитних деривативів тощо.

3. суми вимог банку до позичальника за активною операцією (Exposure at default - EAD) – необхідно враховувати, що різні банківські операції (різні види кредитів) супроводжуються і різними за величиною рівнями ризику.

4. терміну зобов'язання (Maturity - M) – оскільки термін дії кредитного договору безпосередньо впливає на значення кредитного ризику (довгострокові кредити є більш ризикованими порівняно з короткостроковими) [46].

Відмінність між базовим та прогресивним підходом до оцінки ризиків полягає у вхідних даних, які банки можуть включати при розрахунку дискримінантного показника рівня ризику активних операцій, керуючись власними методиками оцінки, або приймати значення, встановлені наглядовими органами. При цьому базовий підхід передбачає розрахунок показника ймовірності дефолту, а прогресивний включає розрахунок показників ймовірності дефолту, питомої ваги збитку у випадку дефолту, вартості ризику дефолту [48].

Прогресивний підхід до оцінки кредитного ризику надає банкам більшу гнучкість, але вимагає суворого дотримання мінімальних вимог, зокрема створення незалежного рейтингового процесу, внутрішнього аналізу та прозорість. Використання внутрішньої рейтингової системи дозволяє здійснювати більш якісну оцінку кредитного ризику шляхом диференціації позичальників, а також впровадження єдиного системного підходу для всіх портфелів банку, що має важливе практичне значення для функціонування вітчизняної банківської системи, зокрема для банків, що мають розгалужену філіальну мережу, та банків, які здійснюють агресивну політику щодо нарошування своїх активів. Використання внутрішньобанківської системи кредитних рейтингів дозволяє не тільки виявити проблемні місця в методиці оцінки кредитного ризику, але й виводить на якісно новий рівень інформаційне забезпечення кредитного процесу.

Рекомендації Базельського комітету з банківського нагляду сприяли трансформації підходу до формування резервів за активними операціями банків та знайшли свій відбиток у вітчизняних нормативних документах [47]. Зокрема, нормами Положення [16], закріплено застосування нових компонентів кредитного ризику, а саме: експозиція під ризиком (EAD), імовірність дефолту боржника/контрагента (PD), втрати в разі дефолту (LGD). Коефіцієнт кредитного ризику, який розраховується з урахуванням зазначених компонентів, визначає розмір резервування за активними операціями відповідно до розроблених внутрішньобанківських положень. При цьому єдину класифікацію було замінено на оцінку кредитного ризику, яка відрізняється лише за формою представлення.

Отже, Базелем передбачено використання двох підходів до визначення кредитоспроможності позичальника, а саме: стандартизованого підходу та підходу, що базується на визначенні внутрішніх рейтингів, який, у свою чергу, складається з базового і прогресивного. Інноваційним при цьому є використання прогресивного методу визначення кредитного ризику, який включає розрахунок ймовірності дефолту, питомої ваги збитку у випадку дефолту, вартості ризику дефолту.

Серед наведених методик IRB-підхід вважається найбільш прогресивним, а найменш – стандартизований. Для того, щоб отримати вищий прибуток, великі банки, швидше за все, будуть схильні до впровадження прогресивного підходу. IRB-підхід спрямований на створення таких умов, при яких у банків з'являється стимул до поліпшення і розвитку внутрішньої системи управління кредитними ризиками. Тому, на даний час, досить актуальною є темою впровадження IRB-підходу для банків України.

Основні перешкоди, з якими може зіткнутися при застосуванні IRB-підходу в умовах української економіки, полягають в практично повній відсутності коректних історичних даних, а також методологічної бази, використовуваної для управління кредитним ризиком. Відсутність же методологічної бази автоматично тягне за собою складність в розрахунку

компонентів ризику, що є основним компонентом величини неочікуваних збитків [76].

Банки, що працюють на розвинених ринках, протягом тривалого періоду часу інвестували в розвиток і модернізацію систем управління ризиками. За ці роки були накопичені детальні статистичні дані і налагоджений процес розрахунку капіталу [75]. На сьогоднішній день в Україні банки ще не мають подібного досвіду, і тому процес підготовки до впровадження Базельських нормативів вимагатиме від них вирішення цілої низки завдань, серед яких варто виділити п'ять основних:

- поглиблене розуміння підходів до управління ризиками і розрахунку достатності капіталу;
- підвищення якості моделей оцінки ризику (накопичення статистичних даних);
- підвищення якості даних та IT-інфраструктури;
- підготовка та забезпечення якості внутрішньої документації;
- залучення і утримання висококваліфікованих фахівців.

Тому, вважаю доцільним надати дорожню карту впровадження IRB-підходу до оцінки кредитоспроможності позичальників у банках України (дод. III).

Як свідчить європейський досвід, перехід на використання IRB-підходу вимагає досить істотних зусиль і витрат як з боку наглядових органів, так і банківських установ. Реалізація IRB-підходу неможлива як мінімум без внесення змін до банківського законодавства, розробки пакету нормативних положень і рекомендацій, затвердження спеціальних процедур проведення дистанційного аналізу та інспекційних перевірок банків. Тому на першому етапі впровадження IRB-підходу НБУ повинен проінформувати вітчизняні банки про наміри переходу на IRB-підхід і заходи, необхідні для такого переходу.

НБУ повинен розробити методичні рекомендації щодо реалізації підходу до визначення кредитного ризику на основі внутрішніх рейтингів. У документі повинні бути надані рекомендації щодо етапів реалізації IRB-підходу,

повинен містити мінімальні вимоги, яким повинен відповідати банк - потенційний IRB претендент, методичні підходи до розрахунку суми активів, зважених за рівнем ризику з використанням внутрішньобанківських методів та мінімальні вимогам до побудови та використання рейтингових систем і моделей, що використовуються в рейтингових системах.

Після внесення необхідних змін до законодавства України дані рекомендації повинні стати основою для відповідного Положення НБУ «Про визначення банками розміру кредитного ризику на основі внутрішніх рейтингів».

Відповідно до рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду, що стосуються практичних підходів до визначення наглядовим органом кола «банків - Базель II», а також ґрунтуючись на європейському досвіді, доцільним буде обмежити коло банків - потенційних IRB претендентів за такими критеріями:

- розмір і значимість банку (частка активів в сукупних активах банківської системи);
- характер і комплексність операцій банку;
- залученість в системно значимі види діяльності (наприклад, розрахункові, клірингові операції, наявність суттєвої роздрібної бази);
- присутність банків на міжнародних ринках;
- ризиковий профіль банку і якість його систем управління ризиками, інші наглядові оцінки діяльності банку.

Тому, відповідно до запропонованих критеріїв, вважаю доцільним НБУ визначити коло таких «пілотних банків»: АТ «КБ Приватбанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Укресімбанк», АТ "Райффайзен Банк Аваль", АТ «Альфа-банк», ПАТ «ПУМБ», АБ «Укргазбанк», АТ «ОТП БАНК», АТ «УкрСиббанк», ПАТ «Промінвестбанк», ПАТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК».

На другому етапі НБУ оприлюднює Положення «Про визначення банками розміру кредитного ризику на основі внутрішніх рейтингів». Положення включає в себе етапи реалізації IRB-підходу, класифікацію за видами боржників та активних операцій, визначення дефолту, порядок розрахунку активів зважених

на ризик, величини кредитного ризику та його компонентів, вимоги до побудови та використання рейтингових систем і моделей, внутрішню верифікацію рейтингових та інформаційних систем, а також корпоративного управління та внутрішнього контролю в банках, які планують застосовувати IRB-підхід.

При застосуванні нормативів достатності капіталу відповідно до «Базеля III» передбачається додаткове покриття ризиків за позабіржовими строковими угодами, операціями РЕПО і угодами за похідними фінансовими інструментами шляхом включення ризику зміни вартості кредитної вимоги в результаті погіршення кредитної якості контрагента (CVA). Коректив вартості кредиту (CVA) – різниця між вартістю безризикового портфеля та реальною вартістю портфеля, що враховує можливість дефолту контрагента. Тому, НБУ буде доцільним внести зміни до нормативних положень щодо розрахунку нормативів достатності капіталу у відповідності до розрахунку показника CVA.

Третій етап впровадження IRB-підходу передбачає розробку і початок використання внутрішньобанківських систем управління і оцінки кредитних ризиків (або переробку діючих систем) з метою забезпечення їх відповідності мінімальним IRB-вимогам, встановленим нормативно-правовими актами, і деталізованими рекомендаціями НБУ, а саме :

- до класифікації кредитних вимог та визначення дефолту;
- до корпоративного управління та внутрішнього аудиту;
- до системи стрес-тестування;
- до побудови та використання рейтингових систем;
- до розробки моделей параметрів ризику (PD, LGD, EAD, M);
- до якості статистичних даних;
- до верифікації внутрішньої рейтингової системи та інформаційним технологіям.

НБУ здійснює проведення оцінки відповідності мінімальним IRB-вимогам (включаючи проведення тесту на використання рейтингових систем для внутрішньобанківських цілей), та «пілотні» банки починають підготовку проекту подання клопотання до НБУ щодо отримання дозволу на використання

внутрішньобанківських систем (рейтингів) оцінки кредитного ризику в наглядових цілях.

На четвертому етапі розпочинається початок використання IRB-підходу в наглядових цілях для «пілотних банків». НБУ здійснює нагляд і контроль за «пілотними» банками за такими напрямками:

- регулярного отримання інформації від «пілотних» банків щодо реалізації проекту IRB-підходу;
- відстеження повноти та своєчасності впровадження кожної фази узгодженого внутрішньобанківського проекту реалізації IRB-підходу;
- виявлення найбільш проблемних сфер впровадження IRB-підходу в конкретному банку та їх вирішення, або, пошук компромісних рішень.

НБУ розпочинає перевірку внутрішньобанківських рейтингових систем на предмет відповідності мінімальним вимогам для IRB-претендентів банків України.

На п'ятому етапі здійснюється усунення недоліків, які були виявлені під час тестового режиму для «пілотних» банків та відбувається закінчення впровадження IRB-підходу в «пілотних банках». Здійснюється подальша перевірка проектів, мінімальних вимог та клопотань IRB-претендентів банків України.

Після видачі дозволу на використання IRB-підходу наглядові органи повинні контролювати повноту і своєчасність реалізації IRB-банком плану послідовного застосування IRB-підходу, а також виконання IRB-банком умов, дотримання яких було обов'язковою умовою для отримання дозволу від НБУ. При необхідності НБУ має право проводити наступні інспекційні перевірки для підтвердження того, що IRB-підхід надійно впроваджений та використовується, контролюється, керується і регулярно оновлюється.

НБУ продовжує здійснювати моніторинг та контроль виконання IRB-банком умов, на яких було видано дозвіл. Регулятор відстежує будь-які зміни в бізнес-процесах та узгодженому рейтинговому процесі.

Відповідно до дорожньої карти необхідними умовами впровадження та реалізації кожного етапу в банках Базельських стандартів в частині кількісних IRB моделей оцінки ризику банкам потрібно:

- створити незалежну систему ризик-менеджменту, що вже чітко регламентується Постановою НБУ № 64 [78];
- IT система, в якій можливо сконцентрувати всі дані, необхідні для історичного аналізу, моніторингу, контролю та побудови моделей оцінки всіх видів ризиків за всіма фінансовими інструментами, що застосовуються банком;
- розвинена сучасна методика оцінки всіх видів ризиків, що дозволяє отримувати математичні модельні оцінки необхідної якості;
- побудувати систему внутрішніх рейтингів за всіма активами, що генерує кредитний ризик;
- побудувати моделі оцінки ринкових ризиків за всіма фінансовими інструментами;
- комплексна система управління ризиками, яка задовольняє вимоги Базельського комітету з організації, методології, процедурним вимогам;
- якісна система зниження кредитного ризику (застави, стягнення заборгованості);
- розвинена система контролю і прогнозування капіталу банку (як регулятивного, так і економічного) і його достатності для покриття всіх видів очікуваних і несподіваних ризиків;
- впевнити НБУ, що система управління ризиками відповідає Базельським стандартам.

Отже, процес запровадження IRB-підходу у банках України є доволі тривалим процесом, та, на мою думку, має здійснюватися у п'ять етапів. Процес впровадження передбачає досить складну та комплексну роботу з боку Національного банку України та вітчизняних банків. Підготовча робота включає не лише внесення змін до нормативно-правової бази, а й вдосконалення засад регулювання та нагляду.

3.3. Формування резервів для покриття можливих втрат за активними операціями з юридичними особами

З метою зменшення ризиковості здійснення активних операцій, підвищення надійності та стабільності банківської системи, захисту інтересів кредиторів і вкладників банки створюють резерв для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банку.

Резерви під втрати за активними операціями - резерви під можливі збитки від проведення активних операцій, які мають певну ймовірність виникнення. Суму таких резервів визначають як частину вартості негативно класифікованих активів, яку банк з певною мірою достовірності, на основі попереднього досвіду, може вважати втраченою і відтак відносить на витрати своєї діяльності [60].

У сучасних умовах формування резервів за кредитними операціями банків здійснюється відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності та Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

У результаті діяльності банку активи можуть втрачати свою корисність, а за наявності об'єктивного свідчення про зменшення корисності формуються відповідні резерви. Результатом процедури формування резерву під зменшення корисності активу є зменшення результату діяльності банку (збільшення витрат банку) і зменшення вартості активів (сума сформованого резерву зменшує балансову вартість активу). Зазначений метод дає змогу регулювати вартість активу та забезпечує інформацію про реальну заборгованість боржника [61].

Відповідно до МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» [62] суб'єкт господарювання на кожну звітну дату повинен оцінити ймовірність зменшення корисності за фінансовими активами та сформувати резерви відповідно до отриманих показників кредитного ризику. В основу методики формування резервів за фінансовими активами покладено модель очікуваних кредитних збитків, що передбачає оцінку ймовірності настання збиткових подій на кожну

звітну дату та здійснення відрахувань до резервного фонду відповідно до оціненої ймовірності.

Для визначення величини очікуваних збитків Постановою № 351 [16] передбачено застосування рекомендованої Базельським комітетом з банківського нагляду підходу, яка використовує три компоненти: ймовірність дефолту боржника (PD), рівень втрат в разі дефолту (LGD) та експозиція під ризиком (EAD). Передбачений положенням підхід враховує також висновки НБУ щодо накопиченої практики оцінювання банківськими установами рівня кредитних ризиків.

Банки зобов'язані вести облік у відповідності з нормативними актами Національного банку України, а складати звітність за міжнародними стандартами фінансової звітності. Банк дотримується нормативних документів, таких як Положення № 351[16], так і МСФЗ 9[62].

Очікувані кредитні збитки (ECL) – це середньозважене значення кредитних збитків, що визначене з використанням відповідних ймовірностей настання подій дефолту як коефіцієнтів зважування. А кредитні збитки, в свою чергу, є теперішньою вартістю різниці між грошовими потоками, які належить отримати банку згідно з умовами договору, та грошовими потоками, які банк очікує отримати. Іншими словами, резерв під очікувані кредитні збитки формується під всі очікувані нестачі грошових коштів [63].

Оскільки розрахунок резерву під очікувані кредитні збитки активів оперує даними майбутніх періодів, то отримані показники слід приводити до оцінки на дату балансу шляхом їх дисконтування з використанням ефективної ставки відсотка (3.1).

$$\text{Кредитні збитки} = \sum \frac{\text{Усі передбачені умовами договору грошові потоки} - \text{Усі грошові потоки, які очікується отримати}}{(1 + \text{ефективна ставка})^t} \quad (3.1)$$

Ефективна ставка відсотка – ставка, на основі якої здійснюється дисконтування очікуваного потоку майбутніх грошових платежів або надходжень упродовж очікуваного терміну дії (існування) фінансового інструменту до чистої балансової вартості (амортизованої собівартості) цього фінансового інструменту [64].

Обов'язковою умовою оцінки кредитних збитків за фінансовими інструментами є врахування вартості грошей в часі, що реалізується через приведення майбутніх грошових потоків до їх теперішньої вартості з використанням ефективної ставки відсотка [66].

З метою оптимізації визнання очікуваних кредитних збитків за борговими фінансовими активами та процентних доходів за ними вони, незалежно від категорії (за амортизованою собівартістю, чи за справедливою вартістю з визнанням результатів переоцінки в інших сукупних доходах), діляться на 3 стадії знецінення (рівні кредитного ризику) – «працюючі», «недопрацьовуючі» та «непрацюючі». Стадія знецінення визначається, виходячи з того, наскільки суттєво змінився рівень кредитного ризику за фінансовим активом станом на звітну дату порівняно з первісним рівнем кредитного ризику за ним. Віднесення фінансового активу до тієї чи іншої стадії визначає порядок оцінки суми очікуваних кредитних збитків та суми процентних доходів, які вимагається визнавати за кожним таким фінансовим активом [66].

При первісному визнанні фінансового активу банк має визначити, який період буде основою для розрахунку очікуваних кредитних збитків та яким чином розрахувати процентні доходи.

Методика розрахунку резерву базується на оцінці суттєвості зростання кредитного ризику з моменту первісного визнання:

- для «працюючих» активів, тобто в яких кредитний ризик не зазнав суттєвого зростання з моменту первісного визнання, розраховуються очікувані кредитні збитки, що ймовірні протягом 12 місяців після звітної дати;
- для активів «недопрацьовуючих» та «непрацюючих», тобто в яких кредитний ризик зріс суттєво з моменту первісного визнання, розраховуються

очікувані кредитні збитки протягом всього очікуваного періоду визнання фінансового активу [62]. Відмінність між останніми стадіями заключається в підходах до визнання процентних доходів. За фінансовими активами на стадії «недопрацюючі», процентний дохід визнається на валовій основі, так як і для фінансових активів на стадії «працюючі». На третій стадії процентний дохід визнається на чистій основі, тобто лише на працюючу частину активу, реалізуючи таким чином принцип обережності[66].

Низький кредитний ризик за інструментом визнається за наявності всіх таких умов:

- 1) фінансовий інструмент має низький ризик настання дефолту;
- 2) позичальник має сильну спроможність виконувати свої зобов'язання щодо підтримання договірних грошових потоків у короткостроковій перспективі;
- 3) несприятливі зміни в економічних і ділових умовах у довгостроковій перспективі можуть знизити спроможність позичальника виконувати свої зобов'язання щодо договірних грошових потоків [63].

На кожну звітну дату суб'єкт господарювання повинен формувати резерв для покриття кредитних збитків за фінансовим активом відповідно до оціненого очікуваного кредитного ризику.

Відповідно до МСФЗ 9 [62] процентний дохід за незнеціненими кредитами розраховується як добуток ефективної ставки відсотка та амортизованої собівартості. При цьому необхідно відокремлювати два види амортизованої собівартості залежно від суттєвості зростання кредитного ризику.

Припустимо, що банк надав Приватному акціонерному товариству «Аграрний дім» кредит в розмірі 5 млн. грн. під 20 відсотків річних строком на 5 років. Відсотки та тіло кредиту сплачуються наприкінці кожного року. Ефективна ставка складає 20 відсотків.

На момент первісного визнання кредит не класифікується як придбаний знецінений фінансовий актив. Тому в нульовому періоді (при первісному визнанні) банк визнає очікувані кредитні збитки протягом 12 місяців після дати первісного визнання. Припустимо, що розрахована оцінка величини збитків, який

виник би в разі дефолту (LGD) по кредиту становить 28 %, і він виник би через 12 місяців, якби по кредиту трапився б дефолт, а ймовірність банкрутства (PD) протягом 12 місяців від дати первісного визнання – 9 %. Тобто, кредитний ризик $= 0,28 \times 0,09 = 2,25\%$. Сума очікуваних збитків від зменшення корисності визначається як теперішня вартість різниці між грошовими потоками, що визначені умовами контракту, та грошовими потоками, які суб'єкт господарювання очікує отримати (табл. 3.3) [63].

Таблиця 3.3

Розрахунок очікуваних кредитних збитків за МСФЗ 9 для першого періоду визнання фінансового активу*

Період	Контрактні грошові потоки	Очікувані грошові потоки (ризик – 2,25%)	Різниця між грошовими потоками	Дисконтована ефективна ставка	Очікувані кредитні збитки
1	2	3	4 = 2-3	5 = $(1+0,2)^1$	6 = 4/5
1	1 200 000,00	1 173 000,00	27 000,00	1,20	22 500,00
2	1 200 000,00	1 173 000,00	27 000,00	1,44	18 750,00
3	1 200 000,00	1 173 000,00	27 000,00	1,73	15 625,00
4	1 200 000,00	1 173 000,00	27 000,00	2,07	13 020,83
5	1 200 000,00	1 173 000,00	27 000,00	2,49	10 850,69

*Розраховано автором на основі [62; 63]

Отже, сума очікуваних кредитних збитків 80 746,53 грн. Загальний підхід передбачає виокремлення трьох стадій знецінення, які відрізняються обсягами очікуваних кредитних збитків (протягом 12 місяців чи протягом всього строку дії фінансового активу) та обсягами процентних доходів (на валовій або на чистій основі), які слід визнавати в обліку та розкривати у фінансовій звітності.

Складності практичного застосування вимог МСФЗ 9 полягають у використанні суб'єктивного підходу до визначення понять «суттєвий кредитний

ризик» та «низький кредитний ризик», які є основними критеріями у виборі варіанта оцінки резерву під зменшення корисності фінансового інструменту.

Аналізуючи українські реалії, враховуючи волатильність та нестабільність економічного розвитку банківської системи, перехід на МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» для українських банків дозволяє виділити такі її недоліки:

- недостатність макроекономічних статистичних даних та їх низька якість для оцінювання ймовірностей макроекономічних сценаріїв;
- дефіцит статистики дефолтів, що не дозволяє побудувати статистично значущі моделі за факторами впливу на дефолт;
- застосування «західних» моделей, що не верифіковані на статистичних даних економіки України;
- самостійна розробка та підтримання банками власних економетричних моделей є наукомістким і витратним процесом з негарантованим результатом;
- облікова модель визнання резервів на покриття збитків від зменшення корисності фінансових інструментів вплине на цінову стратегію банків, зокрема ціну більшості кредитних продуктів.

Тому, у більшості банків не вистачає інформації щодо визначення очікуваних збитків статистичними методами, насамперед складову LGD та існує розбіжність рівнів PD та LGD для подібних кредитів.

Отже, специфіка української економіки обумовлює необхідність залучення висококваліфікованих спеціалістів у цій сфері, здійснювати обов'язкову перевірку гіпотез, на яких будуються моделі, на предмет їх прийнятності до застосування в Україні та підтвердження моделей статистичними тестами за відповідними статистичними критеріями вибору оптимальної моделі.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У випускній кваліфікаційній роботі було розглянуто методичні засади та інструментарій діагностики юридичних осіб-позичальників банку.

Аналіз літературних джерел дозволив установити, що в сучасній науковій літературі спостерігається відсутність однозначних визначень поняття «кредитоспроможність». Можна стверджувати, що найчастіше це поняття асоціюється із спроможністю позичальника повертати позиковий капітал відповідно до умов кредитування, що й розкриває економічну сутність оцінки кредитоспроможності позичальника як передумови зниження ризику банку щодо неповернення заборгованості та визначає предметну сферу дослідження.

Отже, оцінка кредитоспроможності позичальника полягає в кількісній та якісній характеристиці позичальника, що визначається банком до вирішення питання про можливість і умови кредитування, передбачати здатність і готовність клієнта повернути узяті ним у борг засоби відповідно до умов кредитного договору, а також оцінити обґрунтованість і доцільність кредитних вкладень і подальших відношень у сфері кредитування між банком і позичальником.

Серед існуючих вітчизняних та зарубіжних методів і моделей оцінки кредитоспроможності юридичних осіб виділяють класифікаційні методи оцінки, до яких належать рейтингові (бальні) системи оцінки та моделі прогнозування банкрутств і виділяють моделі комплексного аналізу, таких як "правило шести Сі", PARTS, CAMPARI, MEMO RISK, PARSER, система 4FC.

Аналіз сучасних моделей оцінювання кредитоспроможності позичальників свідчить про їх недосконалість та існування низки недоліків. Класифікаційні методи оцінки кредитоспроможності позичальника недостатньо уваги приділяють якісним показникам його діяльності, не досліджується вплив зовнішнього середовища на здатність підприємства обслуговувати кредитні кошти. Статичний характер розрахованих показників не дає змоги спрогнозувати рівень їх змінюваності в часі. Певний суб'єктивізм комплексних моделей оцінки

кредитоспроможності позичальника та недосконалість інформаційної бази для здійснення такого аналізу призводить до викривлення результатів дослідження.

Сучасні підходи до методології оцінки кредитоспроможності позичальників у банківських установах мають базуватися на комплексному застосуванні кількісних і якісних показників. Використання різних підходів у комплексі дає можливість здійснити якісну оцінку кредитоспроможності позичальника, а отже, досягти зменшення кредитних ризиків та підвищення якості кредитного портфеля банку.

Інформаційною базою для оцінки кредитоспроможності позичальника являє собою процес цілеспрямованого добору відповідних показників, необхідних для аналізу та оцінки всіх напрямків фінансово-господарської діяльності підприємства.

Інформаційне забезпечення поділяється на внутрішні та зовнішні джерела, та ті, які одержані безпосередньо від позичальника і відомості, що формуються банківськими установами самостійно. Існування різних джерел одержання інформації дозволяє забезпечити об'єктивність та різнобічність аналізу. Деталізовано основні вимоги до інформації про позичальника, які надаються до банку для ідентифікації, оцінювання ризиків та реалізацію управлінських рішень стосовно їх мінімізації та контролю за їх рівнем у процесі управління ризиками банку.

Кожне інформаційне джерело використовується для висвітлення конкретного аспекту діяльності юридичної особи в процесі аналізу його кредитоспроможності.

Найбільш важливими джерелами інформації для оцінки кредитоспроможності юридичної особи-позичальника є бухгалтерська звітність та документи банку про кредитну історію позичальника.

Оцінка кредитоспроможності юридичної особи базується на фактичних даних балансу, звіту про фінансові результати, його розшифрувань рахунків, кредитній заявці та кредитній історії клієнта.

Важливу роль в оцінці кредитоспроможності відіграє аналіз ділового ризику юридичної особи.

Діловий ризик – це ризик, який пов’язаний з несвоєчасним завершенням кругообігу запасів та неефективним використанням ресурсів підприємства (фінансових, матеріальних, трудових). Факторами ділового ризику є різні причини, що призводять до припинення або затримки кругообороту запасів на окремих стадіях.

Тому, оцінка ділового ризику є важливою складовою оцінки кредитоспроможності позичальника в цілому.

Алгоритм оцінки фінансового стану боржника – юридичної особи, відповідно до вимог Положення «Про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями», має такі особливості:

1) Вибір моделі розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника – юридичної особи визначається за такими двома факторами:

- належність підприємства, відповідно до законодавства України, до великого (середнього) або малого;
- вид його економічної діяльності (сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство; добувна промисловість і розроблення кар’єрів, переробна промисловість, будівництво; оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів тощо).

2) Методика розрахунку фінансових показників з інформацією фінансової звітності залежить від розміру підприємства: велике (середнє) або мале.

Було проаналізовано фінансові показники, розраховані за фінансовою звітністю ПрАТ «Аграрний дім», такі показники як оборотності запасів, оборотності кредиторської заборгованості, маневреності робочого, покриття боргу чистим доходом, покриття боргу прибутком до амортизації та оподаткування, показник частки неопераційних елементів балансу.

Проаналізована застава надана ПрАТ «Аграрний дім» у вигляді двох зернозбиральних комбайнів, оціночна справедлива вартість яких складає 8

млн.грн, які є прийнятні для розрахунку розміру кредитного ризику, оскільки відповідає всім умовам її належності до переліку забезпечення, визначеного в додатку 6 до Положення № 351, та одночасного дотримання принципам визначеного даним Положенням.

3) У модель розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника – юридичної особи включаються фіксовані значення показників, що залежать від належності фактичних значень фінансових показників до відповідних діапазонів.

У ПрАТ «Аграрний дім» відсутні ознаки, що свідчать про високий кредитний ризик, тому, було визначено 4 клас фінансового стану позичальника.

Було розраховано та проаналізовано інтегральний показник за період 2015 – 2017 рр. та виявлено протягом даного періоду несуттєву негативну динаміку, що викликана за рахунок збільшення кредиторської заборгованості підприємством.

Розраховано кредитний ризик для ПрАТ «Аграрний дім» на рівні 128,1 тис. грн.. Проаналізовано кредитний ризик, який є цілком зваженим та забезпеченим. Розрахований кредитний ризик сприятиме мінімізації загального кредитного ризику та забезпечить стабільну роботу банку та розвиток банківської системи в цілому.

Базельським комітетом щодо оцінки кредитоспроможності позичальника в банку передбачено використання двох підходів до визначення кредитного ризику, а саме: стандартизованого підходу, та підходу, що базується на визначенні внутрішніх рейтингів, який, у свою чергу, поділяється на базовий і прогресивний. Принципово новим при цьому є використання прогресивного методу визначення кредитного ризику, який включає розрахунок ймовірності дефолту, питомої ваги збитку у випадку дефолту, вартості ризику дефолту.

Запропоновано дорожню карту впровадження IRB-підходу до оцінки кредитоспроможності позичальників у банках України, яка складатиметься з п'яти етапів. Відповідно до дорожньої карти проаналізовано кожний етап впровадження IRB-підходу та виявлено необхідні умови для його реалізації.

Визначено рівень кредитоспроможності ПрАТ «Аграрний дім» за різними методиками та порівняно отримані результати.

Була вдосконалена діюча методика оцінки кредитоспроможності юридичної особи за допомогою врахування позабалансових зобов'язань, шляхом шляхом коригування показників фінансової стійкості (K1, МК1) та ліквідності (K2, МК2), що обґрунтовує доцільність здійснення активної операції на певний період. Отримання уточнених розрахунків показників капіталу та загальної ліквідності позичальника з врахуванням позабалансових зобов'язань сприятиме підвищенню надійності отриманої оцінки та можливості коригування рівня кредитного ризику банку.

Формування резервів за кредитними операціями здійснюється відповідно до МСФЗ 9 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» та Положенням № 351 на індивідуальній та на груповій основі.

Було розкрито методику обліку фінансових активів за амортизованою собівартістю та формування резервів для покриття очікуваних кредитних збитків.

Представлено послідовність процедур із визнання кредитних збитків. В основу методики формування резервів за фінансовими активами покладено модель очікуваних кредитних збитків, що передбачає оцінку ймовірності настання збиткових подій на кожну звітну дату та здійснення відрахувань до резервного фонду відповідно до оціненої ймовірності.

Виявлено, що методика розрахунку очікуваних кредитних збитків залежить від суттєвості зростання кредитного ризику та розраховується як сума очікуваних кредитних збитків протягом 12 місяців від дати звітності або протягом всього залишкового періоду визнання.

МСФЗ 9 також визначає підходи до нарахування процентних доходів. На діючі кредити їх нараховують на валову вартість активу за ефективною ставкою як до суттєвого зростання кредитного ризику, так і після нього. Натомість на знецінені активи процентні доходи нараховують вже на чисту вартість після вирахування резервів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. В. І. Міщенко .Банківські операції: підручник / За ред. : В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янської. – К. : Знання. 2006. – 727 с.
2. Сахарова М. О. Фінансова стійкість комерційного банку: проблеми регулювання / М. О. Сахарова // Банківська справа. – 1996. – № 1. – С. 23–25.
3. Коган Ю. Регулирование деятельности коммерческих банков в современных условиях / Ю. Коган // Культура народов Причерноморья. – 2007. – № 97. – С. 55–58.
4. Хелферт Э. Техника финансового анализа: Аудит. / Пер. с англ. под ред. Л. П. Белых. – М.: ЮНИТИ, 1996.
5. Гиляровская Л. Т. Экономический анализ / Л. Т. Гиляровской. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – С. 247.
6. Лаврушин О. И. Банковское дело: учебное пособие / под ред. О. И. Лаврушина. – (8-е изд., стер.). – М.: Кнорус, 2009. – 768 с.
7. Стратегия и тактика антикризисного управления фирмой / под об. ред. проф., д.э.н. А. П. Градова и проф., д.э.н. Б. И. Кузина. – СПб. : Специальная литература, 1996. – 510 с. 5.
8. Лагутін В. Д. Кредитування: теорія і практика : навч. посібн. / В. Д. Лагутін. – К. : Знання, КОО, 2000. – 215 с.
9. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку /Л. О. Примостка. – К.: КНЕУ, 2004. – С. 468
10. Федоренко В. Г. Страховий та інвестиційний менеджмент: навчальний посібник / В. Г. Федоренка, В. Б. Захожая, Чувардинський. – К.: МАУП, 2002. – С. 344.
11. Хрестинин В. В. Финансовое состояние как фактор кредитоспособности предприятия / В. В. Хрестинин // Вестник Московского университета. 2006. – №6. – С. 50.
12. Дзюблюка О.В. Банківські операції: Підручник / За ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. – Тернопіль: Вид-во ТНЕУ «Економічна думка», 2009. – 696 с.

13. Галасюк В. Оцінка кредитоспроможності позичальників: що оцінюємо? / В. Галасюк, В. Галасюк // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 5. – С. 54–56
14. Єпіфанов А. О. Оцінка кредитоспроможності та інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання / А. О. Єпіфанов, Н. А. Дехтяр. – Суми : УАБС НБУ. – 2007. – С. 286.
15. Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними операціями : інструкція затверджена постановою НБУ від 25.01.2012 р. № 23. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12> - 22.04.2013. - Назва з домашньої сторінки інтернету
16. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: Затв. пост. Правління Національного банку України від 30 червня 2016 р. № 351 // zakon.rada.gov.ua.
17. Вовк В. Я. Кредитування і контроль: Навч. посібник /В. Я. Вовк, О. В. Хмеленко. – К.: Знання, 2008. – 463 с.
18. Васюренко О.В., Подчесова В.Ю. Сучасні концепції управління кредитним ризиком як основні складові процесу управління кредитним ризиком банку // Актуальні проблеми економіки. – 2011. - № 1. – С. 170-177.
19. Чайковський Я. Напрямки вдосконалення методики аналізу кредитоспроможності боржника - юридичної особи / Я. Чайковський // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє.-2014.-Вип.19(1).- С. 176-188.– Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Un_msm_2014_19%281%29__25
20. Владичин У.В. Банківське кредитування: Навч. пос. – К.: Атіка, 2008. – 648с.
21. Косова Т.Д. Аналіз банківської діяльності: Навч. пос. – К.: ЦУЛ, 2008.– 486с.
22. Вишняков И.В. Методы и модели оценки кредитоспособности заемщика. СПб.: Издательство СПбУЭФ, 2006. 256 с.
23. Вовчак М. Фінансова стратегія розвитку банку, як передумова ефективності його діяльності / М. Вовчак, Л. Меда // Банківська справа.– 2008. №3. – С. 23-36

24. Едророва В.Н. Модели анализа кредитоспособности заемщиков [Текст] / Едророва В.Н., Хасянова С.Ю. // Финансы и кредит. - 2002. - №6(96).-С.9-15. - С. 2002
25. Дмитриева Е. Варианты и порядок внедрения скоринговых моделей в банках для кредитования физических лиц / Е. Дмитриева // Финансовая консультация. – 2006. – № 21. – С. 11–16.
26. Хасянова С. Ю., Едророва В. Н. Модели анализа кредитоспособности заемщиков. Финансы и кредит. 2002. № 6. С. 9-15. Хасянова С. Ю., Едророва В. Н.
27. Рябініна Л.М., Няньчук Н.Ю., Ухлічева Л.І. / за ред. Рябініної Л.М. Банківські операції: навчальний посібник. - Одеса: ОДЕУ, 2011. – 536 с.
28. Лаврушин О. И. Банковское дело: учебное пособие / под ред. О. И. Лаврушина. – (8-е изд., стер.). – М.: Кнорус, 2009. – 768 с.
29. Шульга Н.П. Управління ризиками банку [Текст] [Текст] : навч. посіб. / авт.: Н.П. Шульга, Т.М. Гордієнко, М.В. Мельничук та ін.; за ред. Н.П. Шульги. – Київ : КНТЕУ, 2016. – 627 с. – Бібліогр.: с. 528-550.
30. Інформаційне забезпечення оцінки кредитоспроможності позичальника: характеристика складу та вимог / В. Г. Виговський // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. - 2014. - №3.-С.200-206.Режимдоступу:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhdtu_econ_2014_3_31
31. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" від 16.07.1999 р. №996-ХІУ.
32. П (С)БО № 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р. № 87 зі змінами і доповненнями.
33. П (С)БО № 25 "Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 16 липня 2001 р. № 344 зі змінами і доповненнями.
34. Халіменко Ю.М. Методика та організація аналізу операцій банків з кредитування суб'єктів господарювання : автореф. дис. ... к.е.н. : спец.

- 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / Ю.М. Халіменко. – Київ, 2013. – 20 с.
35. Фінансовий аналіз [текст] навчальний посібник. / За заг. ред. Школьник І. О. [І. О. Школьник, І. М. Боярко, О. В. Дейнека та ін.] – К. : «Центр учбової літератури», 2016. – 368 с. ISBN 978-617-673-404-8.
36. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV (із змінами та доповненнями)// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 18, № 19-20, № 21-22, ст.144 [Електронний ресурс].
37. Національний класифікатор України. Класифікація видів економічної діяльності. ДК 009:2010. - Наказ Держспоживстандарту України від 11.10.10 р. - №457. -[Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
38. Офіційний сайт Приватного акціонерного товариства — Режим доступу: <http://agro-dom.pat.ua/>
39. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]// Відомості Верховної Ради України 18.12.2016 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv/page>
40. Закон України "Про заставу" від 2 жовтня 1992 р. № 2655-XII (зі змін і доп.) // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 47. – Ст. 643.
41. Закон України "Про іпотеку" від 5 червня 2003 р. № 898-IV (зі змін, і доп.) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 38. – Ст. 313.
42. Закон України "Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати" від 19 червня 2003 р. № 979-IV (зі змін, і доп.)// Відомості Верховної Ради України. – 2004.
43. Філіпов О. Положення № 351: вимоги НБУ до оцінки кредитних ризиків. Інтернет ресурс Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=Jr0jCJJhNQ8>
44. П (с)БО № 7 "Основні засоби", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 27 квітня 2000 р. № 92 зі змінами і доповненнями

45. Інструкція "Про порядок регулювання діяльності банків в Україні", затверджена постановою Правління НБУ від 28.08.2001 № 368 (зі змінами та доповненнями)
46. Прасолова, С.П. Актуальні аспекти удосконалення оцінки індивідуального кредитного ризику підприємств-позичальників та їх роль у розширенні можливостей національних банків до кредитування реального сектора економіки [Електронний ресурс] / С.П. Прасолова // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2011. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ekon/2011_33_sv2/SOURCE/42.pdf
47. Валова, І. Нові принципи угоди Базель II [Текст] / І. Валова ; пер. Зангл. Н. М. Середи // Банки та банківські системи. – 2007. – Т. 2. – С. 13-20.
48. Базель II: проблеми та перспективи використання в національних банківських системах : [монографія] / За ред. А.О. Єпіфанова, І.О. Школьник, П. Райхлінга [та ін.]. – Суми : УАБС НБУ, 2011. – 261 с.
49. Шпачук В.В. Базель III: етапи впровадження та методика оцінки / В.В. Шпачук // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2012. – № 5.
50. Виговська Н. Г. Удосконалення нормативної регламентації оцінки кредитоспроможності позичальника / Н. Г. Виговська, В. Г. Виговський // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2017. – № 2 (80). – с. 150-156.
51. Кравчук В.В. Базельські угоди: новий етап розвитку міжнародної системи оцінки ризиків // Фінанси України. – 2004. – № 6. – С. 121-128.
52. Фурик В. Г. Фінанси підприємств : навч. посіб. / Василь Григорови Фурик. — Вінниця : ВНТУ, 2006. — 137 с.
53. Виговська Н.Г., Виговський В.Г. Розвиток організаційного забезпечення аналізу кредитоспроможності позичальника-юридичної особи // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Сер.: Економічні науки. 2017. № 1. С. 142-150.
54. Виговська Н. Г., Виговський В. Г., Сімеонова Г. Формування механізму оцінки кредитоспроможності позичальника в умовах економічної нестабільності //

- Вісник Житомирського державного технологічного університету. Сер. : Економічні науки. 2016. № 2. С. 117-129
55. Виговська Н.Г., Виговський В.Г. Місце позабалансових ризиків у системі банківських ризиків // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Сер.: Економічні науки. 2016.
56. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, затверджене постановою Правління НБУ від 06.07.2000 № 279 (зі змінами та доповненнями).
57. Виговський В.Г. Удосконалення аналізу кредитоспроможності підприємств з урахуванням позабалансових ризиків // Економічний форум: науковий журнал / Луцький національний технічний університет. 2013. № 1. С. 274-278.
58. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій суб'єктів малого підприємництва від 19.04.2001 р. №186 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0389-01>
59. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку : монографія / С.Ф. Голов. — К. : Центр навч. л-ри, 2007. — 522 с.
60. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, затверджені постановою Правління Національного банку України 02.08.2004 р. № 361 / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/Risks/361.pdf
61. Жигайло Г. Види, сутність і місце резервів у фінансовій звітності банків / Г. Жигайло // Вісник Національного банку України. — 2009. — № 10. — С. 42–46
62. Міжнародний стандарт фінансової звітності 9 «Фінансові інструменти» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/file/link/364277/file/IFRS_9_2011.pdf
63. Облік фінансових інструментів банків згідно з МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» та вимогами нормативно-правових актів НБУ [Електронний ресурс] / Снігурська Л.П// НБУ — 2018. — Режим доступу:

<https://bank.gov.ua/doccatalog/document;jsessionid=47A856462E5B53FF4C12ED206149275E?id=51347264>

64. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 “Фінансові інвестиції”: наказ Міністерства фінансів України від 26.04.2000 № 91: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
65. Амбарчян, В. С. Облік формування та використання резервів за фінансовими активами банків: модель очікуваних збитків [Текст] – К. : КНЕУ ім. В. Гетьмана, 2017. – 8 с.
66. Снігурська, Л. П. Оцінка активів з метою формування резервів під зменшення корисності за МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» [Текст] / Л. П. Снігурська // Ефективна економіка № 7, 2017
67. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
68. Basel Committee on Banking Supervision : Revisions to the Basel II market risk framework // Bank for International Settlements. – July 2009 : updated as of 31 December 2010. URL : <http://www.bis.org/publ/bcbs193.pdf>.
69. Смолева Т.М. Сучасні методи оцінки кредитоспроможності позичальників банками України / Т.М. Смолева // Финансы, учет, банки. – 2014. – № 1. – С. 241–245.
70. Мельник К.В. Проблемні аспекти оцінки кредитоспроможності позичальників/ К.В. Мельник // Економіка і суспільство – 2016 – С.433-438.
71. Звіт незалежного аудитора щодо річної фінансової звітності Приватного акціонерного товариства «Аграрний дім» — 2017. — Режим доступу: <http://agro-dom.pat.ua/documents/finansova-zvitnist?doc=57091>
72. Тавасиев А.М. Банковское дело / А.М. Тавасиев, В.А. Москвин, Н.Д. Эриашвили. – М.: ЮНИТИДАНА, 2007. – 287 с.
73. Лаврушин О.И. Банковское дело: современная система кредитования / О.И. Лаврушин, О.Н. Афанасьева, С.Л. Корниенко. – М.: КНОРУС, 2007. – 264 с.

74. Полтавский Д.Э. Оценка кредитоспособности предприятия заемщика // КИБЕРЛЕНИНКА. – 2008. №3-2/том6/2008.
75. Кравчук, В. В. Базельські угоди: новий етап розвитку міжнародної системи оцінки ризиків / В. В. Кравчук // Фінанси України. – 2004. – № 6. – С. 121-128.
76. Беляєва О.О. Беляєва О.О. Базель-II та особливості його впровадження в країнах Центральної та Східної Європи / О.О. Беляєва // Економіка і регіон. – 2011. – № 4 (31). – С. 155-161.
77. Altman E. I. Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy / E. I. Altman // Journal of Finance. – 1968. – No. 4. – P. 589-609.
78. Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах: Затв. пост. Правління Національного банку України від 11 червня 2018 р. № 64 // zakon.rada.gov.ua.

**Існуючі підходи до визначення сутності категорії
«кредитоспроможність»***

№	Джерело/Автор	Визначення
1	Белих М.	Кредитоспроможність – спроможність компанії або приватної особи залучати позиковий капітал і в майбутньому належним чином обслуговувати свій борг [4].
2	Гиляровска Л.Т.	Кредитоспроможність – це можливість економічних суб'єктів ринкової економіки своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями у зв'язку з неминучою необхідністю погашення кредиту [5].
3	Лаврушин О. І.	Кредитоспроможність трактується як здатність позичальника повністю і в срок розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями (основний борг і відсотки) [6].
4	Градов А	Кредитоспроможність - наявність у потенційного позичальника передумов для отримання кредиту і здатність підприємства у повному обсязі й у визначений кредитною угодою термін розрахуватися за своїм борговим зобов'язанням [7].
5	Лагутін В. Д	Кредитоспроможність – це такий фінансовий стан підприємства, який дає змогу отримати кредит і своєчасно повернути його [8].

6	Примостка Л.О.	Кредитоспроможність – здатність юридичної чи фізичної особи повністю і в зазначені терміни виконати всі умови кредитної угоди [9].
7	Федоренко В. Г.	Кредитоспроможність – це наявність передумов для одержання позик і спроможність повернути їх [10].
8	Хрестинін В.В.	Кредитоспроможність – це фінансово-господарський стан, який дає упевненість в ефективному використанні позикових засобів, здатності і готовності позичальника повернути кредит відповідно до умов кредитного договору [11].
9	Дзюблюк О.В.	Кредитоспроможність - це спроможність позичальника в повному обсязі й у визначений кредитною угодою термін розраховуватися за своїми борговими зобов'язаннями винятково грошовими коштами [12].
10	Галасюк В.	Кредитоспроможність – це спроможність позичальника за конкретних умов кредитування в повному обсязі й у визначений кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями виключно грошовими коштами, що генеруються позичальником у ході звичайної діяльності [13].

*Складено автором на основі [4 – 13]

Класифікація видів кредитоспроможності за основними ознаками [20]

Ознака	Види
1. За строком запозичення коштів	– комерційна (короткострокова) кредитоспроможність; – інвестиційна (довгострокова) кредитоспроможність
2. За статусом кредитора	– кредитоспроможність, що оцінюється приватною особою; – кредитоспроможність, що оцінюється підприємством; – кредитоспроможність, що оцінюється кредитною організацією; – кредитоспроможність, що оцінюється державою
3. За регіональною приналежністю позичальника	– кредитоспроможність національного позичальника; – кредитоспроможність іноземного позичальника
4. За статусом позичальника	– кредитоспроможність корпоративного позичальника; – кредитоспроможність індивідуального позичальника
5. За масштабом діяльності корпоративного позичальника	– кредитоспроможність великого позичальника; – кредитоспроможність середнього позичальника; – кредитоспроможність малого позичальника
6. За сферою діяльності корпоративного позичальника	– кредитоспроможність виробничого підприємства; – кредитоспроможність підприємства, працюючого у сфері торгівлі і послуг; – кредитоспроможність фінансової організації

Таблиця 1

Спосіб розрахунку параметрів Z-моделі Альтман: [21]

Позначення показника	Назва показника	Спосіб розрахунку
X_1	Частка обігових коштів в активах	$\frac{\text{Оборотний капітал}}{\text{Сукупні активи}}$
X_2	Рентабельність активів, обчислена за нерозподіленим прибутком	$\frac{\text{Нерозподілений прибуток}}{\text{Сукупні активи}}$
X_3	Рентабельність активів	$\frac{\text{Брутто-доходи}}{\text{Сукупні активи}}$
X_4	Відношення ринкової вартості акціонерного капіталу до короткострокових зобов'язань	$\frac{\text{Ринкова оцінка капіталу}}{\text{Балансова оцінка сумарної заборгованості}}$
X_5	Коефіцієнт фондівддачі	$\frac{\text{Обсяг продажу}}{\text{Сукупні активи}}$

Таблиця 2

Спосіб розрахунку змінних параметрів моделі Чессеґ [21]

Позначення показника	Назва показника	Спосіб розрахунку
X_1	Питома вага високоліквідних активів у загальній вартості активів	$\frac{\text{Готівка + Високоліквідні цінні папери}}{\text{Сукупні активи}}$
X_2	Коефіцієнт обертання високоліквідних активів	$\frac{\text{Нетто - продаж}}{\text{Готівка + Високоліквідні цінні папери}}$
X_3	Коефіцієнт обертання активів	$\frac{\text{Брутто-доход}}{\text{Сукупні активи}}$
X_4	Питома вага сукупних зобов'язань у капіталі	$\frac{\text{Сукупна заборгованість}}{\text{Сукупні активи}}$
X_5	Питома вага основного капіталу вартості чистих активів	$\frac{\text{Основний капітал}}{\text{Чисті активи}}$
X_6	Коефіцієнт навантаження оборотних коштів в обсязі продажу	$\frac{\text{Оборотний капітал}}{\text{Нетто - продаж}}$

Критерії оцінювання кредитоспроможності позичальника на основі моделей комплексного аналізу [69]

Критерії оцінювання	Система оцінок					
	CAMPRARI	PARTS	PARSER	MEMO RISK	Система «6C»	«4 EC»
Репутація позичальника, якість менеджменту, управлінські навички	+	-	+	+	+	+
Досвід	-	-	-	+	-	-
Загальні обставини для бізнесу позичальника, специфіка галузі, динаміка	-	-	-	+	+	+
Забезпечення кредиту, спосіб страхування кредитного ризику	+	+	+	+	+	+
Контроль	-	-	-	+	-	-
Фінансовий стан позичальника, оцінка бізнесу, адекватність капіталу	-	-	-	+	+	+
Експозиція грошових потоків та кредитних потреб	-	-	-	-	+	-
Можливість погашення кредиту	+	+	+	+	+	-

Продовження дод. Г

Обґрунтування суми кредиту	+	+	+	-	+	-
Винагорода за кредитний ризик, процентна ставка	-	-	+	+	-	-
Доцільність надання позики	-	-	+	+	-	-
Мета кредиту	+	+	-	-	-	-
Термін кредиту	-	+	-	-	-	-

**Порівняльний аналіз методів оцінки кредитоспроможності
позичальників***

Методи	Переваги	Недоліки
Рейтингові (бальні) моделі	1)використання технологій, що оцінюють як кількісні, так і якісні показники діяльності підприємства; 2)можливість урахування всієї сукупності ризиків, пов'язаних із діяльністю позичальника; 3)можливість оцінки ймовірності невиконання позичальником зобов'язань у майбутньому.	1)суб'єктивізм оцінки рівня менеджменту та якості активів; 2)необхідність у постійному оновленні інформації про позичальника, що призводить до значних часових і грошових витрат; 3)нечіткість критеріїв під час визначення класів рейтингу позичальника; 4)недоцільність значного ранжирування за класами кредитоспроможності позичальника.
Множинний дискримінантний аналіз	висока точність визначення ймовірності банкрутства позичальника.	1)проблематичність пошуку достатньої кількості збанкрутілих підприємств усередині галузі для розрахунку коефіцієнта регресії; 2)емпіричний характер визначення параметрів та значення вільного члена дискримінантної функції.
Модель CART	можливість широкого використання, доступність для розуміння та відносна простота розрахунків показників.	Необхідність використання складних статистичних методів для побудови моделі.

Комплексні моделі	1)використання рівною мірою кількісних та якісних характеристик позичальника; 2)скорочення часу аналізу кредитних заявок і бізнес-планів та строків прийняття кредиторами рішення щодо надання кредиту.	1)орієнтація здебільшого на якісні чинники діяльності позичальника; 2)суб'єктивний характер експертних висновків, що лежать в основі комплексних моделей.
-------------------	---	---

*Складено автором на основі [69]

Розрахунок грошових потоків для ПрАТ «Аграрний дім»

Дата	Залишок	Тіло кредиту	Нараховані %	Грошовий потік
01.07.2018	5 000 000,00	416 666,67	83 333,33	500 000,00
02.07.2018	4 583 333,33	416 666,67	76 388,89	493 055,56
03.07.2018	4 166 666,67	416 666,67	69 444,44	486 111,11
04.07.2018	3 750 000,00	416 666,67	62 500,00	479 166,67
05.07.2018	3 333 333,33	416 666,67	55 555,56	472 222,22
06.07.2018	2 916 666,67	416 666,67	48 611,11	465 277,78
07.07.2018	2 500 000,00	416 666,67	41 666,67	458 333,33
08.07.2018	2 083 333,33	416 666,67	34 722,22	451 388,89
09.07.2018	1 666 666,67	416 666,67	27 777,78	444 444,44
10.07.2018	1 250 000,00	416 666,67	20 833,33	437 500,00
11.07.2018	833 333,33	416 666,67	13 888,89	430 555,56
12.07.2018	416 666,67	416 666,67	6 944,44	423 611,11
Сумма				5 541 666,67

*Розраховано автором

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО**«АГРАРНИЙ ДІМ»**

70202, м.Гуляйполе, вул. Велика 117, Ідентифікаційний код ЄДРПОУ: 03749336

№ _____ від «___» _____ 2018 р.

Довідка

щодо структури чистого доходу підприємства у розрізі видів діяльності
за 2017 р.

№	Код КВЕД 2010	Назва виду діяльності відповідно до зазначеного коду	Сума чистого доходу від виду діяльності, тис.грн	Питома вага, у %
1	2	3	4	5
1	01.11	Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур	50 293	63
2	01.13	Вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів	3 056	4
3	10.71	Виробництво хліба та хлібобулочних виробів; виробництво борошняних кондитерських виробів, тортів і тістечок нетривалого зберігання	9 874	12
4	01.24	Вирощування зерняткових і кісточкових фруктів	16 342	21
Всього			79 565	100

Директор

Романець В.С.

Головний бухгалтер

Тернова Н.О.

Моделі розрахунку інтегрального показника боржника - юридичної особи для великого або середнього підприємства [16]

№ з/п	Групи видів економічної діяльності	Моделі	Фінансові показники (K _i)	Діапазони фінансових показників	Мінімальне значення діапазону (K, min ≥)	Максимальне значення діапазону (K, max <)	Показники (X _i)	
1	Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство: секція А	Z = 2,305 + 0,707 · X ₅ + 0,588 · X ₈ + 0,421 · X ₁₀ + 0,615 · X ₁₁ + 0,502 · X ₁₂ + 0,634 · X ₁₃	K ₅	1	Менше ніж 8950%		X ₅	-0,544
				2	8950%	16380%		-0,136
				3	16380%	23750%		0,237
				4	23750%	33400%		0,685
				5	Дорівнює або більше ніж 33400%			0,101
			K ₈	1	Менше ніж 440%		X ₈	1,161
				2	440%	1900%		0,485
				3	1900%	4250%		0,201
				4	4250%	8740%		0,068
				5	Дорівнює або більше ніж 8740%			-0,933
			K ₁₀	1	Менше ніж 9,5%		X ₁₀	-0,962
				2	9,5%	23,2%		-0,443
				3	Більше ніж 23,2%			0,276
			K ₁₁	1	Менше ніж -0,4%		X ₁₁	1,548
				2	-0,4%	8,7%		1,349
				3	8,7%	13,6%		0,733
				4	13,6%	21,0%		0,585
				5	21,0%	31,2%		0,493
				6	31,2%	51,4%		-0,088
				7	51,4%	118,3%		-0,823
				8	Дорівнює або більше ніж 118,3%			-1,983
			K ₁₂	1	Менше ніж -16,6%		X ₁₂	-1,505
				2	-16,6%	2,1%		-1,291
				3	2,1%	11,9%		-0,385
				4	11,9%	23,8%		0,406
				5	23,8%	40,2%		0,778
				6	40,2%	108,6%		0,952
				7	108,6%	175,0%		1,503
				8	175,0%	339,8%		1,595
				9	Дорівнює або більше ніж 339,8%			1,646
			K ₁₃	1	Менше ніж 0,002%		X ₁₃	1,121
				2	0,002%	2,0%		0,660
				3	2,0%	3,9%		0,632
				4	3,9%	12,7%		0,201
				5	12,7%	35,9%		-0,400
				6	Дорівнює або більше ніж 35,9%			-1,280

Розрахунок фінансових показників, що використовуються для розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника - юридичної особи [16]

Фінансовий показник	Характеристика	Формула розрахунку	Алгоритм розрахунку	
			Великі та середні	Малі
К ₅ , МК ₅ - показники оборотності запасів	Період повного обороту запасів	Запаси	(ф. 1 р. 1100 + р. 1110 гр. 4) · 365	(ф. 1-м р. 1100 + р. 1110 гр. 4) · 365
		Собівартість реалізованої продукції	ф. 2 р. 2050 гр. 3	ф. 2-м р. 2050 гр. 3
К ₈ , МК ₈ - показники оборотності кредиторської заборгованості	Період повного обороту кредиторської заборгованості	Поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	ф. 1 р. 1615 гр. 4 · 365	ф. 1-м р. 1615 гр. 4 · 365
		Собівартість реалізованої продукції	ф. 2 р. 2050 гр. 3	ф. 2-м р. 2050 гр. 3
К ₁₀ - показник маневреності робочого капіталу	Частка оборотних активів, непокритих поточними зобов'язаннями	Оборотні активи за вирахуванням поточних зобов'язань і забезпечень	ф. 1 р. 1195 - р. 1160 - р. 1165 - р. 1190 - р. 1695 + р. 1600 + р. 1610 + р. 1690 гр. 4	-
		Валюта балансу (актив)	ф. 1 р. 1300 гр. 4	
К ₁₁ , МК ₁₁ - показники покриття боргу чистим доходом	Спроможність обслуговування боргу доходами від основного виду діяльності	Короткострокові та довгострокові зобов'язання	ф. 1 р. 1510 + р. 1515 + р. 1600 + р. 1610 - р. 1165 гр. 4	ф. 1-м р. 1595 + р. 1600 + р. 1610 - р. 1165 гр. 4
		Чистий дохід від реалізованої продукції (зароблених страхових премій)	ф. 2 р. 2000 + р. 2010 гр. 3	ф. 2-м (2-мс) р. 2000 гр. 3
К ₁₂ - показник покриття боргу прибутком до амортизації та оподаткування	Спроможність обслуговування боргу прибутком до оподаткування та амортизації	Фінансовий результат до оподаткування та амортизації	ф. 2 р. 2190 - р. 2195 + р. 2220 - р. 2250 + р. 2515 гр. 3	-
		Короткострокові та довгострокові зобов'язання	ф. 1 р. 1510 + р. 1515 + р. 1600 + р. 1610 - р. 1165 гр. 4	
К ₁₃ - показник частки неопераційних елементів балансу	Частка активів, яка не має прямого відношення до операційної діяльності підприємства	Неопераційні активи	ф. 1 р. 1000 + р. 1030 + р. 1035 + р. 1040 + р. 1045 + р. 1050 + р. 1090 + р. 1155 + р. 1160 + р. 1190 гр. 4	-
		Валюта балансу (актив)	ф. 1 р. 1300 гр. 4	

Розрахунок фінансових показників для ПрАТ «Аграрний дім» за 2015 р.

Показник	Формула розрахунку	Алгоритм розрахунку	Розрахунок	Значення %	Показники (Xi)
K5, МК5 – показники оборотності і запасів	Запаси / Собівартість реалізованої продукції	$(\text{ф. 1 р. 1100} + \text{р. 1110 гр. 4}) \cdot 365 / \text{ф. 2 р. 2050 гр. 3}$	$((10222+0) \cdot 365) / (80143)$	4655,47	-0,544
K8, МК8 – показники оборотності і кредиторської заборгованості	Поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги / Собівартість реалізованої продукції	$\text{ф. 1 р. 1615 гр. 4} \cdot 365 / \text{ф. 2 р. 2050 гр. 3}$	$(1421 \cdot 365) / 80143$	647,17	0,485
K10 – показник маневреності робочого капіталу	Оборотні активи за вирахуванням поточних зобов'язань і забезпечень / Валюта балансу (актив)	$\text{ф. 1 р. 1195} - \text{р. 1160} - \text{р. 1165} - \text{р. 1190} - \text{р. 1695} + \text{р. 1600} + \text{р. 1610} + \text{р. 1690 гр. 4} / \text{ф. 1 р. 1300 гр. 4}$	$(66079 - 0 - 58 - 103 - 24865) / 87393$	42,45	0,276
K11, МК11 – показники покриття боргу чистим доходом	Короткострокові та довгострокові зобов'язання / Чистий дохід від реалізованої продукції (зароблених страхових премій)	$\text{ф. 1 р. 1510} + \text{р. 1515} + \text{р. 1600} + \text{р. 1610} - \text{р. 1165 гр. 4} / \text{ф. 2 р. 2000} + \text{р. 2010 гр. 3}$	$(0 + 8234 + 0 + 0 - 58) / (96704 + 0)$	8,45	1,349
K12 – показник покриття боргу прибутком до амортизації та оподаткування	Фінансовий результат до оподаткування та амортизації / Короткострокові та довгострокові зобов'язання	$\text{ф. 2 р. 2190} - \text{р. 2195} + \text{р. 2220} - \text{р. 2250} + \text{р. 2515 гр. 3} / \text{ф. 1 р. 1510} + \text{р. 1515} + \text{р. 1600} + \text{р. 1610} - \text{р. 1165 гр. 4}$	$(21320 - 0 + 14 - 55 + 4680) / (0 + 8234 + 0 + 0 - 58)$	317,50	1,595
K13 – показник частки неопераційних елементів балансу	Неопераційні активи / Валюта балансу (актив)	$\text{ф. 1 р. 1000} + \text{р. 1030} + \text{р. 1035} + \text{р. 1040} + \text{р. 1045} + \text{р. 1050} + \text{р. 1090} + \text{р. 1155} + \text{р. 1160} + \text{р. 1190 гр. 4} / \text{ф. 1 р. 1300 гр. 4}$	$(2 + 1542 + 0 + 0 + 0 + 0 + 1034 + 0 + 103) / (87393)$	3,07	0,632

*Розраховано автором за джерелами [16;38]

Розрахунок фінансових показників для ПрАТ «Аграрний дім» за 2016 р.*

Показник	Формула розрахунку	Алгоритм розрахунку	Розрахунок	Значення, %	Показники (Xi)
K5, МК5 – показники оборотності і запасів	Запаси / Собівартість реалізованої продукції	$(\text{ф. 1 р. 1100} + \text{р. 1110 гр. 4}) \cdot 365 / \text{ф. 2 р. 2050 гр. 3}$	$((50958+0) \cdot 365) / (16815)$	110613,56	0,101
K8, МК8 – показники оборотності і кредиторської заборгованості	Поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги / Собівартість реалізованої продукції	$\text{ф. 1 р. 1615 гр. 4} \cdot 365 / \text{ф. 2 р. 2050 гр. 3}$	$(23 \cdot 365) / 16815$	49,93	1,161
K10 – показник маневреності робочого капіталу	Оборотні активи за вирахуванням поточних зобов'язань і забезпечень / Валюта балансу (актив)	$\text{ф. 1 р. 1195} - \text{р. 1160} - \text{р. 1165} - \text{р. 1190} - \text{р. 1695} + \text{р. 1600} + \text{р. 1610} + \text{р. 1690 гр. 4} / \text{ф. 1 р. 1300 гр. 4}$	$(94438 - 0 - 159 - 8112 - 50153 + 0 + 0 + 1025) / 112704$	32,86	0,276
K11, МК11 – показники покриття боргу чистим доходом	Короткострокові та довгострокові зобов'язання / Чистий дохід від реалізованої продукції (зароблених страхових премій)	$\text{ф. 1 р. 1510} + \text{р. 1515} + \text{р. 1600} + \text{р. 1610} - \text{р. 1165 гр. 4} / \text{ф. 2 р. 2000} + \text{р. 2010 гр. 3}$	$(0 + 8234 + 0 + 0 - 159) / (23863 + 0)$	33,84	-0,088
K12 – показник покриття боргу прибутком до амортизації та оподаткування	Фінансовий результат до оподаткування та амортизації / Короткострокові та довгострокові зобов'язання	$\text{ф. 2 р. 2190} - \text{р. 2195} + \text{р. 2220} - \text{р. 2250} + \text{р. 2515 гр. 3} / \text{ф. 1 р. 1510} + \text{р. 1515} + \text{р. 1600} + \text{р. 1610} - \text{р. 1165 гр. 4}$	$(256 - 0 + 0 - 0 + 3731) / (0 + 8234 + 0 + 0 - 159)$	49,37	0,952
K13 – показник частки неопераційних елементів балансу	Неопераційні активи / Валюта балансу (актив)	$\text{ф. 1 р. 1000} + \text{р. 1030} + \text{р. 1035} + \text{р. 1040} + \text{р. 1045} + \text{р. 1050} + \text{р. 1090} + \text{р. 1155} + \text{р. 1160} + \text{р. 1190 гр. 4} / \text{ф. 1 р. 1300 гр. 4}$	$(0 + 0 + 1542 + 0 + 0 + 0 + 0 + 26064 + 0 + 8112) / 112704$	31,69	-0,4

*Розраховано автором за джерелами [16;38]

Розрахунок фінансових показників для ПрАТ «Аграрний дім» за 2017 р.*

Показник	Формула розрахунку	Алгоритм розрахунку	Розрахунок	Значення, %	Показники (Xi)
K5, МК5 – показники оборотності запасів	Запаси / Собівартість реалізованої продукції	(ф. 1 р. 1100 + р. 1110 гр. 4) · 365 / ф. 2 р. 2050 гр. 3	((63343+0)х 365)/(52369)	44148,63	0,101
K8, МК8 – показники оборотності кредиторської заборгованості	Поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги / Собівартість реалізованої продукції	ф. 1 р. 1615 гр. 4 · 365 / ф. 2 р. 2050 гр. 3	(13757 х 365)/52369	9588,32	-0,933
K10 – показник маневреності робочого капіталу	Оборотні активи за вирахуванням поточних зобов'язань і забезпечень / Валюта балансу (актив)	ф. 1 р. 1195 – р. 1160 – р. 1165 – р. 1190 – р. 1695 + р. 1600 + р. 1610 + р. 1690 гр. 4 / ф. 1 р. 1300 гр. 4	(93374-0-16-286-28985+0+0+14716)/112246	70,21	0,276
K11, МК11 – показники покриття боргу чистим доходом	Короткострокові та довгострокові зобов'язання / Чистий дохід від реалізованої продукції (зароблених страхових премій)	ф. 1 р. 1510 + р. 1515 + р. 1600 + р. 1610 – р. 1165 гр. 4 / ф. 2 р. 2000 + р. 2010 гр. 3	(0+8234+0+0-16)/(79565+0)	10,33	0,733
K12 – показник покриття боргу прибутком до амортизації та оподаткування	Фінансовий результат до оподаткування та амортизації / Короткострокові та довгострокові зобов'язання	ф. 2 р. 2190 – р. 2195 + р. 2220 – р. 2250 + р. 2515 гр. 3 / ф. 1 р. 1510 + р. 1515 + р. 1600 + р. 1610 – р. 1165 гр. 4	(20567-0+0-0+3489)/(0+8234+0+0-16)	292,72	1,595
K13 – показник частки неопераційних елементів балансу	Неопераційні активи / Валюта балансу (актив)	ф. 1 р. 1000 + р. 1030 + р. 1035 + р. 1040 + р. 1045 + р. 1050 + р. 1090 + р. 1155 + р. 1160 + р. 1190 гр. 4 / ф. 1 р. 1300 гр. 4	(13+0+1542+0+0+0+10956+0+286)/112246	11,40	0,201

*Розраховано автором за джерелами [16;38]

Результат оцінки ділового ризику для ПрАТ «Аграрний дім»

Показник	Бал		Результат
Конкуренція на ринку	Відсутня	10	20
	Помірна	20	
	Висока	0	
Галузева стійкість	Відсутня	20	10
	Помірна	10	
	Висока	0	
Кредитна історія	Позитивна	30	30
	Відсутня	10	
	Негативна	0	
Ділова репутація	Позитивна	20	20
	Негативна	0	
Якість менеджменту	Висока	20	20
	Низька	0	
Наявність ділових відносин з банком	Більше року	20	0
	Менше року	0	
Значимість в масштабах регіону	Висока	20	10
	Помірна	10	
	Низька	0	
Наявність постачальників	Більше 3-ох	20	20
	Більше 2-ох	10	
	Більше 1-го	0	
Результат			130

*Розраховано автором на основі [72; 73; 74]

Визначення класу щодо оцінки ділового ризику позичальника

Вірогідність настання ризику	Бал	Клас
Безризикова угода	більше 150	1
Мінімальна	120-150	2
Середня	80-120	3
Висока	50-80	4
Дуже висока	0-50	5

*Розраховано автором на основі [72; 73; 74]

Прийнятне забезпечення та коефіцієнти ліквідності забезпечення [16]

Вид забезпечення/застави	Коефіцієнт ліквідності
Цінні папери, емітовані центральними органами виконавчої влади України або гарантовані Кабінетом Міністрів України	Дорівнює коригуючому коефіцієнту, встановленому Національним банком для операцій рефінансування на дату врахування вартості забезпечення
Цінні папери, емітовані Національним банком України	1,0
Цінні папери емітентів, які мають інвестиційний кредитний рейтинг згідно з міжнародною шкалою, підтверджений агентством (компанією) Standard&Poor's або аналогічний рейтинг інших провідних світових рейтингових агентств (компаній), визначених цим Положенням	Визначається внутрішнім положенням банку-кредитора, але не більше 1,0
Облігації міжнародних фінансових організацій, які на умовах, визначених своїм установчим актом, та/або відповідно до міжнародного договору України здійснюють емісію облігацій на території України	1,0
Майнові права на грошові кошти, розміщені на вкладному (депозитному) рахунку в банку, який має інвестиційний кредитний рейтинг, за умови, що строк розміщення коштів не менший, ніж строк користування активом	1,0
Іменні ощадні (депозитні) сертифікати, що випущені банком-кредитором, або майнові права на грошові кошти боржника чи майнового поручителя, що розміщені на вкладному (депозитному) рахунку в банку-кредиторі на строк, не менший, ніж строк користування активом, за умови безперечного контролю та доступу банку-кредитора до цих коштів у разі невиконання боржником зобов'язань за кредитною операцією, що обумовлено договором	1,0
Банківські метали, що перебувають на зберіганні в банку-кредиторі, чи майнові права на банківські метали, які розміщені на вкладному (депозитному) рахунку в банку-кредиторі на строк, не менший, ніж строк користування активом, за умови безперешкодного доступу банку-кредитора до зазначеного предмета застави в разі невиконання боржником зобов'язань за кредитною операцією, що обумовлено договором	Визначається внутрішнім положенням банку-кредитора, але не більше 1,0
Нерухоме майно, що належить до житлового фонду (квартири)	0,75
Легкові автомобілі	0,75

Нерухоме майно, що не належить до житлового фонду (крім земельних ділянок)	0,6
Земельні ділянки, оформлені на правах власності, на яких розташоване нерухоме майно, що не належить до житлового фонду, і площа яких безпосередньо використовується в функціонуванні об'єкта	0,6
Іпотечні облігації, емітовані фінансовою установою, більше ніж 50 відсотків корпоративних прав якої належить державі та/або державним банкам, якість іпотечного покриття за якими відповідає вимогам законодавства України	0,6
Нерухоме майно, що належить до житлового фонду (будинки)	0,55
Земельні ділянки, оформлені на правах власності, на яких розташоване нерухоме майно, що належить до житлового фонду (будинки), і площа яких безпосередньо використовується в функціонуванні об'єкта	0,55
Транспортні засоби (крім легкових автомобілів)	0,5
Об'єкти у формі цілісного майнового комплексу	0,5
Устаткування	0,5
Товари, прийняті на зберігання за подвійним складським свідоцтвом (протягом строку зберігання товару на підставі застави цього свідоцтва)	0,4
Цінні папери (крім цінних паперів інститутів спільного інвестування), емітовані резидентами, які внесені до першого рівня лістингу та перебувають у ньому не менше трьох місяців поспіль до дати розрахунку розміру кредитного ризику за активом	0,4
Цінні папери, емітовані органами місцевого самоврядування	0,4
Товари в обороті або в переробці	0,4
Біологічні активи	0,4
Земельні ділянки (крім земельних ділянок, за якими їх купівля, продаж та зміна цільового призначення (використання) обмежені на законодавчому рівні) без земельних поліпшень, оформлених на правах власності	0,35

Визначення класу боржника - юридичної особи для великого або середнього підприємства за інтегральним показником [16]

№ з/п	Види економічної діяльності	Діапазони значень інтегрального показника за класами									
		значення	клас 1	клас 2	клас 3	клас 4	клас 5	клас 6	клас 7	клас 8	клас 9
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство - секція А	Більше або дорівнює	+5,21	+4,35	+3,48	+2,62	+1,75	+0,88	+0,02	-0,85	
2	А	Менше ніж		+5,21	+4,35	+3,48	+2,62	+1,75	+0,88	+0,02	-0,85
3	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів, переробна промисловість, будівництво: секції В, С, F	Більше або дорівнює	+3,34	+2,71	+2,08	+1,45	+0,83	+0,20	-0,43	-1,06	
4	F	Менше ніж		+3,34	+2,71	+2,08	+1,45	+0,83	+0,20	-0,43	-1,06
5	Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів - секція G	Більше або дорівнює	+3,75	+3,11	+2,48	+1,84	+1,21	+0,57	-0,07	-0,70	
6	G	Менше ніж		+3,75	+3,11	+2,48	+1,84	+1,21	+0,57	-0,07	-0,70
7	Фінансова та страхова діяльність, операції з нерухомим майном, професійна, наукова та технічна діяльність, діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування: секції К, L, M, N	Більше або дорівнює	+3,14	+2,68	+2,22	+1,76	+1,30	+0,84	+0,38	-0,08	
8	N	Менше ніж		+3,14	+2,68	+2,22	+1,76	+1,30	+0,84	+0,38	-0,08
9	Інші: секції D, E, H, I, J, O, P, Q, R, S, T, U	Більше або дорівнює	+3,60	+3,06	+2,51	+1,97	+1,42	+0,88	+0,33	-0,21	
10		Менше ніж		+3,60	+3,06	+2,51	+1,97	+1,42	+0,88	+0,33	-0,21

Додаток У

Таблиця У.1

Розрахунок короткострокових та довгострокових зобов'язання до чистого доходу від реалізованої продукції ПрАТ «Аграрний дім» за 2017 р.

№	Назва показника	Значення у тис. грн
1	1510 (Довгострокові кредити банків)	0
2	1515 (Інші довгострокові зобов'язання)	8234
3	1600 (Короткострокові кредити банків)	0
4	1610 (Поточна кред. заб. за довгостроковими зоб.)	0
5	1165 (Гроші та їх еквіваленти)	16
6	2000 (Чистий дохід від реалізації продукції)	79565
7	2010 (Чисті зароблені страхові премії)	0
8	Короткострокові та довгострокові зобов'язання = стр. 1 + стр. 2 + стр. 3 + стр. 4 - стр. 5	$0 + 8234 + 0 + 0 - 16 = 8218$
9	Короткострокові та довгострокові зобов'язання до чистого доходу від реалізованої продукції = стр. 8 / 6	$8218 / 79565 = 0,1$

*Розраховано автором за джерелами [16; 38]

Таблиця У. 2

Розрахунок короткострокових та довгострокових зобов'язання до операційного прибутку до відрахування амортизації ПрАТ «Аграрний дім» за 2017 р.

№	Назва показника	Значення у тис. грн
1	1510 (Довгострокові кредити банків)	0
2	1515 (Інші довгострокові зобов'язання)	8234
3	1600 (Короткострокові кредити банків)	0
4	1610 (Поточна кред. заб. за довгостроковими зоб.)	0
5	1165 (Гроші та їх еквіваленти)	16
6	2190 (Фін. результат від операційної діяльності)	20567
7	2515 (Амортизація)	3489
8	Короткострокові та довгострокові зобов'язання = стр. 1 + стр. 2 + стр. 3 + стр. 4 - стр. 5	$0 + 8234 + 0 + 0 - 16 = 8218$
9	Опер. прибуток до відрах. амортизації = стр. 6 + стр. 7	$20567 - 0 + 3489 = 24056$
10	Короткострокові та довгострокові зоб. до операційного прибутку до відрахування амортизації = стр. 8 / стр. 9	$8218 / 24056 = 0,34$

*Розраховано автором за джерелами [16; 38]

Таблиця У.3

Розрахунок операційний прибуток до відрахування амортизації ПрАТ «Аграрний дім» за 2017 р.

№	Назва показника	Значення у тис. грн
1	2190 (Фін. результат від операційної діяльності)	20567
2	2515 (Амортизація)	3489
3	Операційний прибуток до відрахування амортизації = стр. 6 + стр. 7	$20567 - 0 + 3489 = 24056$

*Розраховано автором за джерелами [16; 38]

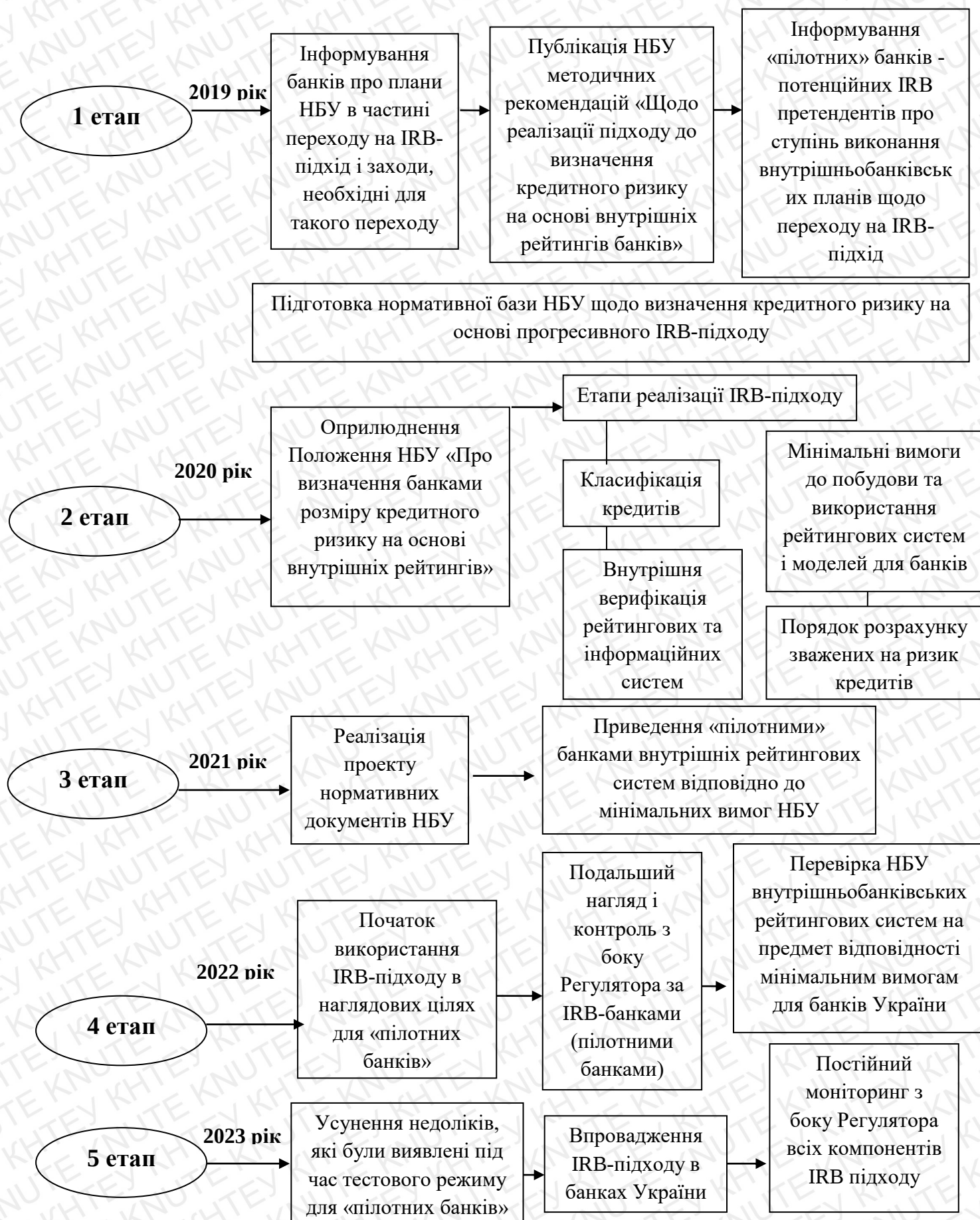
Діапазони значень коефіцієнта PD боржника - юридичної особи [16]

№ з/п	Клас боржника - юридичної особи	Діапазони значень коефіцієнтів PD				
		сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство - секція А	добувна промисловість і розроблення кар'єрів, переробна промисловість, будівництво: секції В, С, F	оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів - секція G	фінансова та страхова діяльність, операції з нерухомим майном, професійна, наукова та технічна діяльність, діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування: секції K, L, M, N	інші: секції D, E, H, I, J, O, P, Q, R, S, T, U
1	1	0,005 - 0,007	0,005 - 0,006	0,005 - 0,008	0,005 - 0,033	0,005 - 0,015
2	2	0,008 - 0,019	0,007 - 0,039	0,009 - 0,019	0,034 - 0,049	0,016 - 0,029
3	3	0,02 - 0,04	0,04 - 0,06	0,02 - 0,04	0,05 - 0,059	0,03 - 0,04
4	4	0,05 - 0,09	0,07 - 0,09	0,05 - 0,06	0,06 - 0,07	0,05 - 0,07
5	5	0,10 - 0,16	0,10 - 0,13	0,07 - 0,11	0,08 - 0,09	0,08 - 0,11
6	6	0,17 - 0,21	0,14 - 0,17	0,12 - 0,17	0,10 - 0,12	0,12 - 0,16
7	7	0,22 - 0,30	0,18 - 0,24	0,18 - 0,24	0,13 - 0,16	0,17 - 0,23
8	8	0,31 - 0,37	0,25 - 0,34	0,25 - 0,34	0,17 - 0,23	0,24 - 0,33
9	9	0,38 - 0,99	0,35 - 0,99	0,35 - 0,99	0,24 - 0,99	0,34 - 0,99
10	10	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0

Розрахунок фінансових показників для ПрАТ «Аграрний дім» за 2017 р. за Положенням НБУ № 23*

Фінансовий коефіцієнт	Формула розрахунку	Розрахунок
К3, МК3 – коефіцієнт фінансової незалежності	$\frac{\text{Власний капітал}}{\text{Валюта балансу (пасив)}}$	$75027 / 112246 = 0,67$
К4, МК4 – коефіцієнт покриття необоротних активів власним капіталом	$\frac{\text{Власний капітал}}{\text{Необоротні активи}}$	$75027 / 18872 = 3,98$
К5 – коефіцієнт рентабельності власного капіталу	$\frac{\text{Чистий прибуток/збиток}}{\text{Інвестований власний капітал}}$	$20710 / (13000+8069+1236) = 0,93$
К6, МК6 – коефіцієнт рентабельності продажу за фінансовими результатами від операційної діяльності (EBIT)	$\frac{\text{Фінансові результати від операційної діяльності (EBIT)}}{\text{Чиста виручка від реалізації}}$	$20567 / 79565 = 0,26$
К7–коефіцієнт рентабельності продажу за фінансовими результатами від звичайної діяльності (EBITDA)	$\frac{\text{Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування фінансових витрат та нарахування амортизації (EBITDA)}}{\text{Чиста виручка від реалізації + інші операційні доходи}}$	$21196 + 3489 / 79565 = 0,39$
К8, МК8 – коефіцієнт рентабельності активів за чистим прибутком	$\frac{\text{Чистий прибуток (збиток)}}{\text{Валюта балансу (актив)}}$	$20710 / 112475 = 0,18$
К9, МК9 – коефіцієнт оборотності оборотних активів	$\frac{\text{Чиста виручка від реалізації}}{\text{Оборотні активи}}$	$79565 / 93374 = 0,85$

* Розраховано автором на основі [15; 38]

Розрахунок фінансових показників для ПрАТ «Аграрний дім» за 2017 р. за методикою Альтмана*

Фінансовий коефіцієнт	Формула розрахунку	Розрахунок
1. Частка обігових коштів в активах	$\text{ф. 1, р. 1195} - \text{р. 1695} / \text{ф. 1, р. 1300}$	$93374 / 112246 = 0,83$
2. Рентабельність активів, обчислена за нерозподіленим прибутком	$\text{ф. 1, р. 1420} / \text{ф. 1, р. 1300}$	$52722 / 112246 = 0,47$
3. Рентабельність активів	$\text{ф. 2, р. 2290 (2295)} / \text{ф. 1, р. 1300}$	$27196 / 112246 = 0,18$
4. Показник покриття боргу чистим доходом	$\text{ф. 1, р. 1495} / (\text{ф. 1, р. 1595} + \text{р. 1695})$	$75027 / (8234 + 28985) = 2,02$
5. Відношення чистого доходу до всього активів	$\text{ф. 2, р. 2000} / \text{ф. 1, р. 1300}$	$79565 / 112246 = 0,7$

* Розраховано автором на основі [38]

Ймовірність дефолту за методикою Альтмана [77]

Інтегральний показник	Ймовірність банкрутства
$< 1,81$	Дуже висока (80 до 100%)
$1,81 < Z < 2,67$	Висока (35 до 50%)
$2,99 < Z < 2,67$	Існує ймовірність (15 до 20%)
$> 2,99$	Дуже низька

Розрахунок фінансових показників для ПрАТ «Аграрний дім» за 2017 р. за методикою Чессера*

Показник	Формула розрахунку	Розрахунок
K1	Високоліквідні активи / загальні активи	16 / 11246 = 0,001
K2	Фінансовий результат до оподаткування / загальні активи	20710 / 11246 = 1,85
K3	Валовий прибуток / загальні активи	27196 / 11246 = 2,42
K4	Сукупна заборгованість / сукупні активи	8234 / 11246 = 0,73
K5	Власний капітал / чисті активи	75027 / (13 + 17317 + 11778 + 2532 + 12450 + 0 + 63343 + 3791 + 0 + 16 + 286) = 0,67
K6	Оборотний капітал / чистий дохід від реалізації продукції	(112246-18872) / 79565 = 1,17
P	$1 / (1 + e^{-y})$	1 / (1+3,06) = 0,25
якщо $P > 0,50$, то позичальника не виконає умов договору; якщо $P < 0,50$, то позичальника відносять до групи надійних позичальників		

* Розраховано автором на основі [38]

Розрахунок фінансових показників для ПрАТ «Аграрний дім» за 2017 р. за методикою Спрінгейта*

Показник	Формула розрахунку	Розрахунок
X1	Робочий капітал / валюта балансу	(97374-8234) / 112246 = 0,8
X2	Фінансовий результат до оподаткування / валюта балансу	20710 / 112246 = 0,18
X3	Фінансовий результат до оподаткування / поточні зобов'язання	20710 / 28985 = 0,71
X4	Чистий дохід від реалізації продукції / валюту балансу	79565 / 112246 = 0,7
Мінімально допустиме значення Z – 0,862		

* Розраховано автором на основі [38]

Таблиця III.5

Розрахунок фінансових показників для ПрАТ «Аграрний дім» за 2017 р. за методикою Фулмера*

Показник	Формула розрахунку	Розрахунок
V1	Нерозподілений прибуток минулих років / сукупні активи	$52722 / 112246 = 0,47$
V2	Чистий дохід від реалізації / сукупні активи	$79565 / 112246 = 0,7$
V3	Валовий прибуток / власний капітал	$27196 / 75027 = 0,36$
V4	Чистий прибуток + амортизація / сума довгострокових і короткострокових зобов'язань;	$(3489+20710) / 8234 = 2,94$
V5	Довгострокові зобов'язання / сукупні активи	$8234 / 112246 = 0,07$
V6	Короткострокові зобов'язання / сукупні активи	0
V7	Ig (матеріальні активи)	$Ig(17317) = 4,24$
V8	Оборотний капітал / сума довгострокових і короткострокових зобов'язань;	$(112246-18872) / 8234 = 11,34$
V9	Ig (фінансовий результат до оподаткування + фінансові витрати)	$Ig(20710+0) = 4,32$
Настання неплатоспроможності неминуче при $H < 0$.		

* Розраховано автором на основі [38]

Таблиця III.6

Розрахунок фінансових показників для ПрАТ «Аграрний дім» за 2017 р. за методикою Таффлера і Тісшоу

Показник	Формула розрахунку	Розрахунок
X1	Операційний прибуток / Короткострокові та довгострокові зобов'язання	$27196 / 8234 = 3,3$
X2	Оборотні активи / Сума зобов'язань	$93374 / (8234+28985) = 2,5$
X3	Короткострокові та довгострокові зобов'язання / Валюта балансу	$8234 / 112246 = 0,07$
X4	Чистий дохід від реалізації продукції / Валюта балансу	$79565 / 112246 = 0,7$
Якщо величина Z-рахунку більша ніж 0,3, це свідчить, що фірма має непогані довгострокові перспективи, а якщо менше ніж 0,2 – ймовірний дефолт		

* Розраховано автором на основі [38]

Розрахунок фінансових показників для ПрАТ «Аграрний дім» за 2017 р. за методикою Терещенка*

Показник	Формула розрахунку	Розрахунок
X1	Грошові надходження / Зобов'язання	$79565 / (28985+8234) = 2,14$
X2	Валюта балансу / Зобов'язання	$(28985+8234) / 112246 = 0,33$
X3	Чистого прибутку / Середньорічна суми активів	$20710 / ((112704+112246)/2) = 0,18$
X4	Фінансовий результат / Чистий дохід від реалізації продукції	$20710 / 79565 = 0,26$
X5	Виробничі запаси / Чистий дохід від реалізації продукції	$3413 / 79565 = 0,04$
X6	Чистий дохід від реалізації продукції / Власний капітал	$79565 / 75027 = 1,06$
Якщо $Z > 2$ – ймовірність дефолту дуже низька		

